

Вх. № 136
Получено на 22 / XII 1926 г.

С. С. Бобчевъ

III-9-56

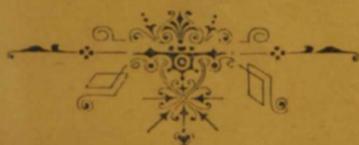
ПОЛИТИЧЕСКИТЪ НИ ПРЕГРЪШЕНИЯ

И

ПРОГРАММАТА

НА

НАШАТА ПАРТИЯ

ПЛОВДИВЪ
Друж. Печатница „Единство“
1894

С. С. БОБЧЕВЪ

Оставителъ
II 1787

БИБЛИОТЕКА СВОБ. УНИВЕРС.

Вх. № 1360

ПОЛУЧЕНО НА 20 / XII 1926.

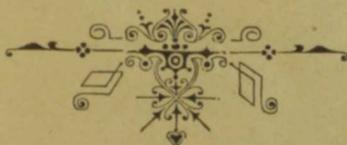
ПОЛИТИЧЕСКИТЪ НИ ПРЕГРЪШЕНИЯ

И

ПРОГРАММАТА

НА

НАШАТА ПАРТИЯ

ПЛОВДИВЪ

Друж. Печатница „Единство“

1894

Политическитѣ ни прѣгрѣшения и программата на нашата партия.

I.

Стари пѣсни на новъ гласъ.

Азъ и повечето мои политически другари не сме вчерашни дѣйци. Нѣкои отъ насъ имами на гърба си по една общественна дѣятелность отъ 20 и 25 години. Не сме и твърдѣ стари хора; напротивъ — мнозината, повечето бихж смѣло се нарѣкли по-право млади. При все това, ний сме всички пѣщали кой повече, кой по-малко.

Види се, всички сме захванжли отъ ранко. Онѣзи епоха, турското владичество изискваше това. Кой не знае, че тогазъ имаше петнадесетъ годишни учители и шестнайсетъ годишни революционери и апостоли?

Голѣма часть отъ нашата общественна дѣятелность принадлежи вече на историята. За неж ний даже сме слушали и чели разни прѣсжди и отзивы: то похвални, то осждителни. Чели и слушали сме и горчиви, даже оскърбителни и клеветнически нападки, натяквания и обвинения. Били сме и въ работа и безъ работа, и на власть и въ опозиция, дѣйствували сме и мълчали сме, страдали сме и радвали сме се, побѣждавали сме и побѣждани сме бивали, рискували сме животъ и здравье и били сме носени на рѣцѣ. Съ една речъ, позволете ни да кажемъ, ний сме сега доста калени политически работници и не особенно се удивлявами на разнитѣ изненади, толкозъ чести въ живота, особенно въ общественно-политическия.

Особенно ний сме привикнжли на псувнитѣ и шашармитѣ, които ни се отправжтъ, като знаемъ по опитъ извора имъ. Отъ политически непрителъ ний никога не сме очаквали и не очаквами блага дума. Не трѣбва да бжде то тѣй, ала тѣй е у насъ. И не ний ще промѣнимъ нашитѣ политически нрави.

Прѣди 15 — 20 дена узнахъ, че единъ мой уважаемъ колега г. Р. С., съ йоще едного, викали въ къщата си нѣколко селени отъ Брѣзовско и има наговорили масса туна-бѣди и навѣги противъ мене лично и противъ политическитѣ ми приятели. Казали имъ, не само, че ний сме черни, че ние не можемъ да имаме довѣрието на Господаря, че ние сме русофили, но йоще че ще продадемъ България на Русситѣ, че ний сме работили само за служби и пр. и пр. Азъ повикахъ на-страна моя любезенъ колега и го питамъ :

— Истина ли вий сте приказвали разни неврѣдли-некипѣли прѣдъ еди-кои-си селяни.

— Да, въ единъ силенъ припадъкъ на искренность ми отговаря.

— Ами, че защо говорите работи, които и вие сами не вѣрвате и вие сами знаете, че сж лъжовни.

— О, колко сте наивни! отговори ми моя добъръ колега. Нима очаквате ний да ви хвалимъ и прѣпорѣчваме прѣдъ селянитѣ. Ний сме въ два противни лагери — ще ви нападами. Това е политически маневръ: ще гледами да ви компрометираме и съсипимъ. Друга ще бѣде работата, ако се помиримъ, ако вземемъ да работимъ наедно : тогазъ и ще ви хвалимъ.

Ний се обяснихми съ събрата си; азъ не скрихъ отъ него омерзението си отъ подобна партизанска борба — която впрочемъ и той признаваше за нечестна, но прилагаше : цѣлѣта оправдава срѣдствата.

И така, изворътъ, сжщественната причина на обвиненията противъ насъ, постоянното нареждане, като точкитѣ въ обвинителния актъ, на нашитѣ прѣгрѣшения е тамъ: нашитѣ пакостливи нападатели сж наши политически противници. Тѣхнитѣ нападания били политическа маневра.

Това ние го знаяхми. Но интересно бѣше самопризнанието. Ние го записваме като сжщественно и цѣнно доказателство за охарактеризиране моралната страна на нашитѣ противници.

„Догдѣто сме въ два противни лагера, ще ви нападами“ — звучи и сега въ ушитѣ ми. И това не е една дума. Минжлото, опитътъ, дѣйствителността го доказва, че е така. Колчимъ не сме бивали въ противни лагери, или поне колчимъ сме се държали на-страни, всички или мѣкои отъ другаритѣ ни — политическитѣ ни неприятели сж се измамвали

дори и похвали да ни направятъ: да признаятъ нашитѣ минжли заслуги и това устно или писмено.

Едно врѣме като че не бѣше тъй. Поне до колкото азъ помня и както го опитвахъ самъ на себе си, едно врѣме и общественитѣ противници бѣхж повече, много повече съвѣстни. Тѣ признавахж заслугитѣ на дѣйцитѣ „отъ други лагеръ.“

Говоряхъ за турското врѣме. Помня, че прѣзъ врѣмето на всичкия периодъ на цариградската ми дѣятелность (1870—1876 г. г.), когато имаше толкозъ горещи и важни прѣспирни по жизненни въпроси, когато азъ вземахъ участие въ обществената и политическа дѣятелность, пишехъ въ „Право“, „Напрѣдъкъ“, „Читалище“ и пр. никога не чухъ да се „счичи-нижтъ“ противъ мене разни измислици, пакостливи лъжи и клевети, като тѣзи на които съмъ свидѣтель, напр., сега. *)

Сжщото можъ каза и за емигрантския периодъ на моята дѣятелность (1876—1877 г. г.) въ турско врѣме. И тогазъ ний имахми доста прѣспирни, и тогазъ имаше лагери противни, но тѣзи прѣспирни досѣгаж повечето принципиални въпроси, напр.: какъ да се освободи България; изведнѣжъ ли да имами една отдѣлна, независима държава или да прѣминемъ прѣзъ чистилището на една автономия ала хърватско, или както бѣше бившата И. Румелия.

Ожесточихж се „лагеритѣ“ и нападкитѣ слѣдъ освобождението. И въ Княжеството, и въ бившата И. Румелия политическата борба създаде горещи, даже отчаянни, смъртни противници. Таквизъ гонения, мъщения и лични нападки ставатъ въ всички конституционни страни. Ала тамъ нѣма този огнь, тѣзи буйность, тѣзи неразеждливостъ и заслѣпяване противъ политическия противникъ. Противницитѣ въ парламента, ратницитѣ въ печата, разномисленницитѣ въ тозъ или онзи жизненъ въпросъ се

*) Исаанъ какъжда азъ се впуснахъ твърдѣ рано въ обществената дѣятелность. Бѣхъ още ученикъ въ медицинската школа въ Цариградъ (1870) г. когато подкачихъ като сътрудникъ да работж въ „Право“ и „Напрѣдъкъ.“ Послѣ азъ бѣхъ редакторъ на „Читалище“ и „Денъ“, членъ на „Читалище“, прѣдсѣдатель на „Македонската Дружина“ и пр. — На 1876 година азъ напустихъ Цариградъ: бѣхъ прѣдаденъ на съдъ за моето „Пажтуване около свѣта.“ Освѣнъ това бѣхж хванати нѣкои мои писма до Любена Каравеловъ. По съвѣтитѣ на добри приятели азъ бѣгахъ. Въ врѣме на туй мое емигрантство, азъ ходихъ въ Сърбия, бѣхъ корреспондентъ на руски гезети, по-свѣитѣ основахъ революционний вѣстникъ „Стара-Планина“ и пр. — Отъ 1877 до 1880 г. азъ бѣхъ студентъ по правото въ Москва и продължавахъ да пишж въ рускитѣ вѣстници. Като свършихъ правнитѣ науки, азъ се завърнахъ и заселихъ въ Пловдивъ въ 1880 г., гдѣто се захважж третий периодъ на моята дѣятелность — слѣдъ освобождението. За туй и за до сегашното врѣме се огнаса моята настояща брошура.

срѣщатъ, подаватъ си ръка, уважаватъ единъ друго и живѣятъ човѣшки. Никои никого не напада изъ засада, дебнишкомъ . . .

Ний сме младъ народъ и, за зла честь, лошо трѣгнѣхми. Въ бившата И. Румелия имаше надежда, че работитѣ ще върватъ по-инакъ, т. е. че не ще се проявятъ тѣзи егоистически партизански борби, които веднага избухнѣхъ въ Княжеството. Азъ се любвахъ отъ далечъ на Пловдивъ—центръ културенъ, гдѣто се работѣше толкозъ мъдро и хубаво за българското дѣло. Туй ме подбуди да дойдъ и се заселихъ въ Пловдивъ. Менъ се ревнѣше една мирна, тиха, общественна работа!

Дълго врѣме въ Южна България нѣмаше партии. Имаше впрочемъ една цѣлокупна българска партия — отъ една страна, и меншествата — гръцко и турско отъ друга. Но и тука, както ще кажъ по-долѣ, се появихъ партии и йоще какви? Коя бѣше сжщинската побудителната причина на партиитѣ въ Ю. България: тогазъ и сега? — Властолюбието и користолюбието на нѣкои хора. Ний имъ прѣчахми — тѣ ни нападахъ.

Особно противъ насъ въ врѣме-на, а главно слѣдъ-источно-румелийската ни дѣятелность (въ 1886 г.) се изсипахъ купъ обиди, нападки и клевети. Нашитѣ тежки политически прѣгрѣшения бѣхъ нанизвани въ всѣка газета на онѣзъ, които не бѣхъ съ насъ: казйонна, каравелистска или друга коя и да била. „Южна България“ и „Пловдивъ“ въ началото, пловдивската „Независимость“ тоже, а отпослѣ и „Независима България“ печатахъ противъ насъ купъ мерзости, но все по единъ калѣпъ. Прочетяхте ли единъ-два броя на в. „Южна България“ или на „Независима България“, вий вече знаехте какво ще четете въ слѣднитѣ броеве: всемирний подлецъ, прѣдатели народни, черни души, лъжливи, или пѣкъ йоще по-силно, яланъ съединисти, русски ботуши; по-късно се прибавчѣхъ: кради-князовци, и пакъ черни души, продавачи на отечеството напр. и пр. Таквизъ бѣхъ пѣсенитѣ отъ 1883 до 1886 или около до това врѣме. Ний бѣхми изново принудени да ходимъ емигранти (1886—1888 год. включ.) Въ врѣме на емигрантството ни, понеже се зачуваше, че ний Богъ знае какви страшни революции готвимъ за България, сегизъ-тогизъ се пускаше по нашъ адресъ една „усилена палѣба.“

Завърнѣхми се. Петъ години мълчахми. Да, не го криемъ мълчахми. Нашитѣ стари казйонни и тѣ мълчахъ. Но побудителнитѣ причини и обстановката на мълчанието бѣхъ различ-

ни. Ний мълчахми, защото бѣхми се върнали отъ „позорно бѣгство,“ защото бѣхми „черни души,“ „народни прѣдатели,“ защото колчимъ нѣкой продумаше нѣщо имаше за него Голѣмо-Конаре, Туздукъ, „оваційка“ поне... ний мълчахми противъ волята и си гледахми, щемъ нещемъ, само поминѣка... А тѣ? Казйоннитѣ?

Тѣ мълчахж защото имъ бѣше и топло, и хубаво, защото бѣхж другари на Стамболова и на неговитѣ, защото си гледахж службицитѣ, прѣдприятіята, аферичкитѣ и гешефтитѣ.

Кое мълчание бѣше прѣстѣпното!

И така мълчахми до 18 май 1894 г. когато Божиємъ произволениемъ на бившии диктаторъ скимнж да си даде оставката, безъ съмнѣние поради енергическата морална намѣса на обществото, което бѣше викнжло до Бога противъ режима му.

Ний счехми за своя длѣжностъ да прѣкжнемъ мълчанието. Ако щете, правото, ний бѣхми поканени отъ разни страни, даже отъ самитѣ днешни, казйонни противници, да излѣземъ на лице и да подкачимъ една служба Князю и на Отечеството си.

Щомъ се обадохми, щомъ се явихми на сцената, а главно, щомъ се видѣ нашата огромна сила, едно цѣло южно-българско население съ насъ—нашитѣ противници се оплашихж. И тѣ ревнохж съ отчаянъ ревъ; и пакъ чухми ние, и четехми, и четемъ ние, сжщитѣ онѣзи стари тунн-бѣди, навѣти и клевети, сжщитѣ псувни и натяквания, сжщото изреждане на политическитѣ ни прѣгрѣшения.

Съ една речъ, ний пакъ слушами: старитѣ пѣсни съ новъ гласъ.

II.

Защо написахъ тѣзи брашура ?

Не знамъ какъ да го обеснж, но въ живота често съмъ заблѣлжвалъ, че извѣстно лице, заслужено или незаслужено, привлича най-много вниманѣето и върху него или се стоварѣтъ най-много удары, или се окръжава съ най-хубавитѣ похвали. Има, така да се рече, нарочени люди. Все тѣ че пакъ тѣ; и туй зло сторили, и онѣзи пакостъ направили.

Заблѣлжителното е, че доказателства не се даватъ, и между това — мнозина вѣрватъ, или се помамватъ да вѣрватъ,

а нѣкои — по-хитри гадини, прѣструватъ се че вѣрватъ. Ейтѣзи послѣднитѣ „прѣструвачи“ сж най-опаснитѣ. Тѣ винджи подзематъ пуснатото скроено прѣгрѣшение. Чуватъ, че за А. се говори, какво той си купилъ кжща съ пари назаемъ взети, да рѣчемъ половината отъ Банката. „Знаете ли, вика прѣструвачьтъ-клеветникъ, А. си купилъ три кжщи съ крадени пари.

— О, да! подзема друго животно отъ сжщата челядь. Немà незнаете: подкупенъ е отъ руситѣ. 2000 наполеони му проведили.

— Белкимъ не вѣрвате? подзема трети. — Въ Оттоманската Банка, азъ видѣхъ чека отъ Русскій Государственъ Банкъ.

Зановѣдайте сега да се расправяте.

Нашата партия е отъ нароченитѣ, а азъ единъ отъ нейнитѣ дѣйци — съмъ въ сжщото врѣме и единъ отъ най-нароченитѣ. Колко работи, които нашата партия не е нито съзвувала, но ѝ се приписватъ! Колко станжли или казани нѣща, отъ които азъ нито хаберъ съмъ ималъ, сж се приписвали лично на мене, на моята избобрѣтателность! Ласкателно, много пхти; но по-нѣкога идва ти да се пукнешъ прѣзь гърба отъ ядь. Ти ни лукъ ялъ, ни лукъ мврисалъ. — „Ба, знаемъ ние, други не може скрои работата така!“ казватъ тѣ. Опровергававай ти колко шещъ, ако нѣмашъ работа. Кой ти вѣрва?

Единъ въпросъ: да опровергава ли единъ общественъ дѣець лъжитѣ и клеветитѣ, които распрѣсватъ за него непрятелитѣ му?

Азъ съмъ билъ винджи на миѣние, че пеувни и лъжи не трѣбва да се опровергаватъ; че и какъ да ги опровергавашъ? Но клевети — т. е. прѣписванието на дѣятеля таквизъ дѣяния, които сж прѣстѣпни или же го компрометирватъ — по добрѣ е да се опровергаватъ. Това по-принципъ.

На дѣло обаче, повечето пхти челякъ се възмуцава и отъ лъжитѣ, на му дойде да ги опровергава, или же: клеветата тѣй-скроена, тѣй-неуловима, тѣй-необходима, че незнаешъ какъ да я опровергаешъ. Па и на сждъ да прѣдадешъ клеветника си — я го осжджтъ, я не. Повечето се случва по-слѣднѣото.

Не трѣбва да е чель челякъ забавната приказка на Марка Твена (американски писателъ) подъ насловъ: *Моята кандидатура за генералъ губернаторъ*, за да знае колко е мъчно

да сваришъ да опровергавашъ лъжатъ и клеветитѣ, които неприятелитѣ ти крожатъ при появлението нѣкои общественни кризи. Ти се приготвишъ да опровергавашъ една; явява се втора, трета, четвърта. Нищо по-изобрѣтателно отъ политически, безсѣвѣстни противници.

Пакъ е добро, когато можешъ да узнаешъ всички лъжи, интриги и клевети, които се скриватъ за тебе. Ами, ако не можешъ да ги узнаешъ; ако се стѣсняватъ да ти ги кажатъ; ако не можешъ да ги четешъ въ вѣстницитѣ или по нѣманье врѣме, или поради неполучване тѣзи вѣстници, въ които те псуватъ. У насъ даже вече става невъзможно да слѣдишъ всички издавани вѣстници и списания (60 — 70), въ които може да си прѣдметъ на изненадани нападки.

Нека прибави и това. Честитъ си, ако сполучишъ да узнаешъ клеветитѣ, да напишешъ опровержението си и да го напечататъ. Обикновенно обаче то не се харесва и не се печата, по простата причина, че то е опровержение, а въ подобенъ родъ съчинения не се пишжтъ хвалебни пѣсни за тогъзъ, отъ когото зависи да ти печата произведението...

На ли азъ написахъ въ послѣднѣо врѣме нѣколко опровержения до вѣстницитѣ *Свобода*, *Пловдивски Гласъ* и пр. Едно мѣничко телеграфическо опровержение отъ 4 — 5 реда само се появи въ в. „Свобода.“ И то какъ? Като същеврѣменно съ напечатването му менъ се стоварихъ, вмѣсто опроверганата една, нови шесть лъжи и като *Св.* ме испсува колкото ѝ дѹша сакаше.

Поискахъ да опровергая и тѣзи нови шесть лъжи. Написвамъ опровержението си и го проваждамъ. „Моля ви се, казвамъ, тѣй и тѣй е работата. Хаменъ, че станжхъ пишманъ, гдѣто се заловихъ съ васъ; че за една лъжа, що опровергахъ, вий ме натоварихте съ други шесть, — но напечатайте ми баремъ и туй опровержение, па азъ ще си мълчъ вече.“

А „Свобода“ знаете ли какво неправилно? Хемъ изново ме испсува, хемъ не ми печата опровержението: „ти си, каже, подлець, хемъ и всемирненъ отгорѣ; какво ще ни сторишъ; нѣма да ти печатами опровержението: хж-де, какво ще ни направишъ.“ А отгорѣ на това и прибавя: „ама я се огледай въ „Пловдивски Гласъ;“ той пѣкъ какво казва за тебе.“

И азъ трѣгамъ да диржъ „Пл. Гласъ.“ Да виджъ пѣкъ той — какво казва за мене. Четжъ. Същитѣ псувни, който четохъ и въ

„Свобода,“ само перото като по-харамийско и повече натопено въ злъчка, та и псувнитѣ излѣзли по-драстически: „ти ли; — адвокатъ ни-едни, „всемиренъ подлецъ“ или пъкъ само по едното, — ти прѣдатель народенъ, черна душа, махзарджия, лихваръ по 40⁰/₀; не виждате ли, ти и другаритѣ ти, портрета си въ Хаджи-Гьоковото окръжно и въ „Свобода...“

Заповѣдайте сега! Пишете опровержения, ако имате врѣме и охота. Но азъ се прѣсилихъ, писахъ и за „Пл. Гласъ“ опровержения. — „Да имашъ да вземашъ,“ си казали. Нима сми изѣли ума си въ гладното, че ще давами вѣстника си да се расправяшъ въ него. И не ги печатахъ.“

Законътъ задължава вѣстникаритѣ да печататъ опроверженията. Но тѣ не се подчиняватъ на закона. Какво да се прави съ тѣхъ? Трѣбва да ги прѣдадете на съдъ и да искате наказанието имъ. Въобще за всѣка обида и клевета би могли да се прѣдаватъ вѣстникаритѣ на съдъ. Но ето гдѣ е у насъ лошото. Тебъ е отнета и тѣзи възможность да възстановишъ честта си и да получишъ едно удовлетворение. Мерзавецътъ, който те е нападналъ, се крие хайдушки задъ нѣкой невменяемо момче или задъ нѣкой злочестъ работникъ, който за една хлѣбъ подписва: редакторъ — отговорникъ, който и хаберъ нѣма за онуй, което е писано противъ тебе, който не го е чель, ами може и да не е въ състояние да го прочете самъ.

Па, най-сѣгнѣ, гдѣ охота и врѣме у всѣкого да тича и да се расправя по съдилища съ мерзавци вѣстникари!

Идва ти най-послѣ да плювнешъ и да кажешъ: по-врага. И кажешъ го. Ами като излѣзешъ на чаршията, па те срѣщнатъ единъ и други доброжелатель: „Що, каже, вий мълчите; О, всѣки ще помисли, че е истина. Опровергайте писаното.“ — Распривамъ му: „тѣй и тѣй работата; написахъ опровержение; но вѣстниците знайтъ да псуватъ и клеветятъ; опровержения не знайтъ да печататъ.“

— Тогазъ, прѣдайте ги на съдъ.

Расправямъ му и за съда, какъ гледамъ на работата.

— Но, не става, не бива така, продължава мойтъ доброжелатель. Капка по капка море става; днесъ една лъжа неопровергана, утрѣ друга тува-бѣда замълчана. Погледнешъ и хората режатъ: той мълчи, той е виновенъ въ тѣзи прѣгрѣшения. Токо тѣй, постоянно, не ще го нападатъ; токо тѣй постоянно не ще все мълчи.

— Бе, моля ви се, разберете му казвамъ. Писахъ опровержения, но тѣ не ги печататъ. Що да правя?...

— Тогазъ напиши една брошура. Слава Богу! Идва ти отрки.

Доста мислихъ и върху тѣзи идея. Видѣ ми се като нѣщо практическо. Не е злѣ, си рекохъ, да се изложатъ въ една брошура нашитѣ погледи върху общественно-политическитѣ ни работи; да се даде едно кратко обяснение на нѣкѣя отъ недобрѣ познатитѣ ни работи; да се опровергаатъ до колкото е възможно обвиненията, които ни се стоварватъ и да се изложи въ кратцѣ и нашата программа.

Намислихъ и рѣшихъ.

Его защо написахъ тѣзи брошура.

III.

Нашитѣ противници и обвиненията имъ противъ насъ.

Нашитѣ политически противници *par excellence* сж били и оставатъ казионнитѣ. Къмъ тѣхъ се присъединяватъ, споредъ врѣмената, разни платени и неплатени кликачи, ябедници и пакостливи завистници, много пхти по-опасни и по-нечестни отъ самитѣ казионни, ала ядката си остава сжщата: казионната.

Между казионнитѣ има хора честни — неоспорявами. Има хора, съ които сми въ лични и дѣловни сношения, които азъ почитамъ и уважавамъ. Въ „мирно врѣме“ даже ний сми бивали и добри приятели.

Но, у тѣхъ има хора недоброевъѣстни, гладни за служби, за власть и користи—тѣ сж болшинството. Съ тѣхъ ние имами, така да се каже, историческа вражда. Тя почва отъ румелийско врѣме, главно отъ 1883 година, ако не и по-рано.

Въ началото на румелийската ни дѣятелность всички българи бѣхми заедно. Бѣхми една дружна партия и имахми великата и благородна задача: да докажемъ на европейскитѣ държави, които бѣхж ни распокжеали въ Берлинъ и които бѣхж дали едно чудовищно име на Южна България, че И. Румелия е била и не може да бжде освѣнъ неотдѣлна часть отъ общото ни отечество.

По едне врѣме обаче яснитѣ и открити наши проповѣди за една общность на двѣтѣ Бѣлгарии и за едно прѣдстояще и близко съединение не се харесахъ на нѣкои чужденци. Трѣбва да се отдаде справедливостъ на Алеко-паша, князь Богориди, той бѣше патриотъ, добъръ човѣкъ и даже добъръ политикъ, но много се увличаше и много слушаше чужди умове. Прѣди всичко, той се увлѣче отъ гоститѣ, дошли отъ сѣверна Бѣлгария, слѣдъ прѣврата въ 1881 година и понеже тѣ не бѣхъ доволни отъ Россія, т. е. по-право отъ рускитѣ дипломати, и по-специално отъ дипломатическитѣ ѝ прѣдставители въ Бѣлгария, тѣзи гости го настроихъ по тѣхному. Алеко-паша взе скоро едно най-напрѣдъ студено, сѣтнѣ враждебно отношение къмъ руский въ Пловдивъ прѣдставитель. Той приемаше нѣкакъ по радушно другитѣ прѣдставители на европейскитѣ държави, а руский, кой знае какъ и защо, не тачаше твърдѣ. Случи се пѣкъ, че слѣдъ князь Цертелева, въ Пловдивъ се появихъ аджами и безтактни руски консули, които държахъ извикателно поведение къмъ Алеко-паша. Отъ тамъ едно охлаждане, което лека-по лека се усили чрѣзъ подкладания отъ-страни.

Нашитѣ приятели се мжчихми да посочимъ колко е гибелно за насъ бѣлгаритѣ, и частно за И. Румелия една прѣдизвикателна къмъ Россія политика. Ний поддържахми, че съ Россія трѣбва да сми въ мврни и добри съотношения за благото и силата на общото бѣлгарско отечество. Ний вѣрвахми честосърдечно, че най-доброто е щото нашии Генералъ-Губернаторъ да не се скарва съ прѣдставителя на Освободителката ни. Россія бѣше ни помогнала да станемъ една държавна сила, отъ неж очаквахми и частно за Румелия 1) да ни помогне съ урежданъето на цѣлъ редъ жизненни за областъта въпроси (напр. въпроса за отказванъето на В. Порта да проводи войска въ Балкантъ, въпроса за намаленпето данъка на И. Румелия, въпроса за желѣзницитѣ, за пошитѣ и телеграфитѣ, за митвицитѣ и пр.). Нека се исповѣдами. Ний не виждахми тогазъ нѣкоя друга освѣнъ Россія сила, която да бѣше наклонна да ни помогне. Нѣмаше примѣръ, прецедентъ, който да ни убѣди въ противното. — 2) Россія ни помагаше чрѣзъ свои инструктори за отхранванъето и въспитванъето на една добра войска. Ний желаехми румелийската милиция да има сжщитѣ учители, който имаше княжественната армия. Колко и да бѣше поставена инакъ небрѣжно рум. милиция, ний държех-

ми да бжде нейното учение и наредбата ѝ каквито сж и въ княжеството прѣдъ видѣ на едни общи интереси и нужди.

Може би, тъй гледахъ на работитѣ и другитѣ, които се отдѣлихъ отъ насъ — казионнитѣ. Но тѣ по лични, користни съображения взехъ друга посока; присѣдинихъ се въ началото къмъ емигрантитѣ — гости отъ Княжеството; поддържахъ Алеко паша въ неговата борба съ руския прѣдставителъ, слѣдователно и противъ нашитѣ убѣждения — и най-послѣ му изядохъ главата...

Тогазъ се формулирахъ двѣтѣ противни партии въ И. Румелия: нашата, която ний наричахми виняги *народната* партия, по която пѣкой нарекохъ — руссофилска, по-късно съединистическа, а противницитѣ ни дамгосахъ съ названието лъжесъединистическа, московска, черна и пр. и пр.

Интересно явление! Ний не сме се бояли отъ названията и дамгитѣ които ни се удряли; между това нашитѣ противници — *казионнитѣ* и до сега се срамуватъ да носѣтъ туй име. Ако подиримъ исторически, названието „казионци“ имъ е дадено най-напрѣдъ отъ майоръ Стоянова, въ Стара-Загора командиръ на тамошна дружина въ румелийско врѣме; пополяризира се това название отъ покойний патриотъ и Старо-Загорски прѣдставителъ Д. Наумовъ, който най-напрѣдъ го употреби въ една дописка до в. „Марица“, като казваше, че тѣ само туй название заслужватъ понеже идеалтъ имъ е да бждѣтъ все около хазната. Въ Южна България въ много мѣста се наричатъ „бѣли“ казионнитѣ, а „черни“ или „червата партия“ нашитѣ приятели и съчувственници.

Какви сме ние и какви сж нашитѣ политически неприятели ще раскажемъ по-нататкъ.

Намѣрвами обаче доволно вѣренъ единъ портретъ въ миниатура на казионнитѣ, обнародванъ въ в. *Прогрессъ* брой 37 и за туй го привождама тука почти изъ-цѣло:

„До вчера Стамболовисти, казва в. *Прогрессъ*, до вчера участвуващи въ ограбването и оплѣняването на народа, било чрѣзъ депутатство, било чрѣзъ кметства, окръжни съвѣгничества или дръжавни служби, днесъ тия *безсрамници казионнитѣ*, седнахли да хулятъ и клѣветякъ всички честни и неопятнени лица, които първи се опълчихъ противъ всичко подло и безчестно, които излѣзохъ на лице съ единственната цѣль не да обврѣтъ, не да душатъ народа и да затриватъ правата

му, както тѣ правехъ до вчера, а само да прѣмахнѣтъ и искоренижѣ тия грабителства и да спомогнѣтъ на правителството за да се въведатъ въ страната ни свобода, редъ и законность. Но Величковци, Маджаровци, Бобчевци, Янколовци, Юруковци, Наботковци, и пр. и пр. за *Пловдивскитѣ казйонни* сж чума и както бухалтѣ бѣга отъ свѣтлината, тѣй реченигѣ казйонни во главѣ сж бездарний и безграмотний Д-ръ Лазаръ Догоровъ се боятъ и бѣгатъ отъ тия лица, които прѣдставляватъ, всичко честно и неопятнено въ Южна България. За да можѣтъ да се докопатъ пакъ до депутатски, кметски, окржжни и чиновнически столове, та по-лесно да оплѣнятъ окончателно народа, тия шарлатани прибѣгватъ до всички подли и безчестни срѣдства за да заблуджѣтъ народа при избора, който трѣбва да направи върху лицата, които ще трѣбва да го прѣдставляватъ за на-прѣдъ въ всички изборни учреждения. Исхабенитѣ шарлатански названия : *черни души, прѣдатели* и пр. противъ бившитѣ съединисти, които въпреки тежкитѣ страдания, запазиха страната отъ катастрофи, днесъ тѣ сж усвоени изново отъ Пловдивскитѣ казйонни и то повтаряме съ единственна цѣль да се докопатъ чрѣзъ тѣхъ всецѣло до властѣта и да продължаватъ ограбванието на народа. Народѣтъ обаче знае че тия названия сж шарлатански и измислени отъ Пловдивскитѣ казйонни съ цѣль да го заблуждаватъ, та по лесно да го обиратъ. Народѣтъ знае, че бившитѣ съединисти, които съставляватъ цвѣта и огромното болшинство въ Южна България не сж и не можѣтъ да бждѣтъ въ състояние да продаватъ своето отечество, което казйоннитѣ заедно съ Стамбулова доведохъ до пропасть. Народѣтъ знае че *сегашната казйонна партия въ Пловдивъ, прѣдставлявана отъ в. „Пловдивски Гласъ“ е сбирщина отъ хора бездарни, зловни, завистливи, бездушни, вработители, сквернодѣйци, сводници, фалшификатори на контракти и каква нещещъ йоще наплачъ*. Народѣтъ знае, че когато бившитѣ съединисти, вслѣдствие на прѣврата, напустнѣхъ властѣта държавнитѣ касси прашяха отъ злато. Народѣтъ знае, че нечуванитѣ мжки и истезания, на които бѣха изложени по Пловдивскитѣ участъци, затвори, площади и полета виднитѣ лица на бившитѣ съединисти, като Величковци, Гешовци, Маджаровци, Бобчевци и пр. и то поради безукоризненната имъ дѣятелность, поради чистотата и свѣтлостѣта на тѣхний характеръ, че всичкитѣ тия измжчвания на тия лица и тѣхнитѣ послѣдователи, бѣхъ дѣло

на тогавашнитѣ казйонни. И тия кърджалийски постъпки ставяхъ тогава именно, когато тогавашний министръ-прѣдсѣдатель Каравеловъ, въ едно събрание отъ правителствени и съединисти свикано отъ самага него въ дома на Данаила Юрукова въ Пловдивъ, искаше да състави Коалиционно Министерство съ цѣль за по-скорошното изравнение на въпроса по съединението, отъ което събрание обаче нищо не излѣзе, защото казйоннитѣ уплашени отъ това сполучихъ да надуматъ Каравелова да заяви че неговата партия била толкова силна, щото той не виждалъ никаква нужда отъ поддръжката на друга партия. Слѣдъ фиаското на това събрание, съединиститѣ бидохъ прѣдметъ на най-жестокитѣ прѣслѣдвания и то все отъ страна на казйоннитѣ. Слѣдъ детрониранието на Княза Александра, което е дѣло на тогавашнитѣ управници казйонни, на чело съ Стамбулова, водителитѣ на съединиститѣ и голѣма часть отъ поддръжателитѣ имъ бидохъ съсипани и пропждени въ странство. Остангли безъ надзоръ, казйоннитѣ во главѣ Стамбулова, трѣгнахъ въ пхтя на грабежитѣ. Всички общински учреждения, всички окржни съвѣти и постоянни комисии, всички правителствени длѣжности, най-повече въ Южна България, бидохъ завзети отъ казйоннитѣ. Съ документи въ ржка ние можемъ да докажемъ какъ безжалостно се е прахосвала народната пара отъ страна на днешнитѣ казйонни. Нѣма общинско управление и окржна комисия, които да не сж били ограбени и забатачени въ борчове отъ страна на казйоннитѣ, вчерашни и днешни поддръжатели на Българский Торквемадо — Стамбулова. Прѣди деветъ години съединиститѣ прокудени и разнебитени отъ всѣка страна, оставихъ страната въ най-цвѣтуще състояние. Днесъ, когато благодарение на отеческитѣ грижи на Н. Ц. Височество, съдиниститѣ намиратъ възможность да поработатъ за благо на своето отечество, тѣ намиратъ това послѣдното въ най-разнебитено състояние. Това е въ скица портрета на казйоннитѣ, които за свои егонстични цѣли и лични интереси искатъ да създадѣтъ отъ България втори Египетъ.“

Колкото за насъ, ето прѣди всичко какъ ни описватъ самитѣ казйонни.

1. Ний сми били, казватъ тѣ, лѣжливи съединисти. Казали сми на врѣмето, че ще направимъ съединението на Южна България съ Сѣверна, а щомъ сми стангли директори (министри), взели сми да говоримъ: *не му е врѣмето!* Измамни-

ли сми народа; а когато други направили съединението ний сми се противили (Вижте: Пловдивски Гласъ, броеве 1 — 4; сжщо окръжнитѣ на Хаджи-Гьока отъ „нощното бюро.“*)

2. Ний сми спомогнали да се свали и сми взели живо участие въ свалянъето на князь Александра, първий българскій князь (тамъ же).

3. Ний сми емигрирали изъ България, на чужбина сми подавали махзаръ (мемоаръ) до Великия Везиръ и до прѣдставителитѣ на великитѣ сили въ Цариградъ, та сми се оплаквали и искали да се окупира Румелия. (Пловдивски Гласъ, бр. 4, 2 стр. 2 колона).

4. Като сми руссофили, ний сми се обѣщавали да прѣдадемъ България на русситѣ; щомъ сми се обѣщали—ний ще си изпълнимъ думата. Една версия. —А може и да не я изпълнимъ, защото сми безхарактерни хора и като дойдемъ на власть ще кажемъ на русситѣ: „сега не е врѣмето за миренъ.“ (тамъ же).

5. Ний сми били противъ Н. Ц. В. Господарьтъ. Не сми го припознавали толкозь години. Сега го сми припознали съ „задни цѣли“ и не сми исказвали искрено чувствата си на прѣданность и вѣрноподанность (постояннитѣ пѣсни на в. „Свобода“ и «Пловдивски Гласъ» отъ два мѣсеца насамъ.)

Това сж общитѣ, а по-частнитѣ наши политически прѣгрѣшения били: а) че въ врѣме на директорството си много сми забогатѣли и въ „шестъ мѣсеца“ направили сми си кой по една, кой по двѣ, кой по три къщи; б) че не сми били правили и подлости безъ пари; в) че не сми били давали помощи на рускитѣ гладни и на мустафа-пашенскитѣ наводнения; г) че сми си поправили състоянието въ петъ годишно теченъе и сега сми давали пари съ лихва 40⁰/₀; д) най-послѣ

*) Бюро на казионнитѣ въ Пловдивъ се зове ношно, защото е избирано ношно врѣме и скришомъ. Следъ паданieto на Стамболова всички партии въ Пловдивъ, по примѣра на София рѣшихи да се съединимъ въ една „народна партия“ и да помагамъ на г. Стоиловия кабинетъ. Но когато ний позанихми (Д-ръ Яколовъ) всички Пловд. граждани за да се съберемъ и да си изберемъ едно общо бюро (настоятелство), г-да казионнитѣ прибързали събрали се нощемъ у Кочо Калчевъ и си съставили скришно, отдѣлно бюро. Така станъ първото ни ново раздѣление. Ний обаче не се никакъ спрѣхми прѣдъ тѣзи шамарми на едно-врѣмешнитѣ си политически противници. Ний се събрахми денъ и съ насъ най-добритѣ и лични пловдивски граждани и си избрахми всеобщо „настоятелство“ на клуба на народната партия.“ Отъ тѣй раздѣление крайно нежалателно, извѣнано отъ страна на казионнитѣ, се захващатъ новитѣ ни борби . . .

че сме имали роднини, съ които сме живѣли добръ — и човѣшки и политически.

Това сж обвиненията противъ насъ. Ето сега и нашиятъ обяснения, ако щете, нашата защита.

IV.

Защо не направихми ний съединението ?

Първий пунктъ на обвинителний актъ противъ насъ и едно отъ първитѣ и главни наши прѣгрѣшения, което постоянно ни се втика въ очитѣ е, че ний сме се обѣщали, а не сме направили съединението, измамими сме народа, станжли сме директори и, когато други го направили, ний сме се противили.

Прѣди всичко, като обща наша защита ще обадимъ, че нашиятъ обвинители до сега ни по едно свое обвинение не сж прѣдставили доказателства. Между това, като обвинители тѣ сж длъжни да доказватъ първи, а ний, слѣдъ туй, да оборвами.

Ето защо при нѣманъето на никакви отъ тѣхна страна доказателства, за насъ е доста да искарами на явѣ: голословността, неумѣтността и невъзможността на лъжитѣ, уйдурмитѣ и навѣтитѣ имъ...

Признавами, ний наистина първи подигнахми знамето на съединението въ бивша И.-Румелия.

Истина е, че и въ печата, и въ събрания, и въ обществото ний расправяхми, че И.-Румелия не трѣбва да си остане отдѣлена, че тя трѣбва да се съедини съ Княжеството, че една Велика България отъ-вждъ и отъ-самъ Балканитѣ е по-добро отъ раскъсванъето, че въ всѣко отношение ще бжде тогазъ по-добръ: и за администрация, и за войска, и за поминкъ, и за просвѣщение, и за книжнина...

Ний се увлѣкохми отъ тѣзи патриотическа идея толкозъ повече, като срѣщнахми противоположнитѣ проповѣди на казионнитѣ. Взеох да казватъ, че И.-Румелия си е добра и по-добръ отдѣлна, че нѣма защо да се съединява тя съ Княжеството, въ което имало „тирания“, „деспотизмъ“ и „русски ботушь.“ Завъртѣхх главата на добрий старецъ Алеко-паша, като му загатвахъ съ половинъ думи, послѣ вече по-отворено, че него ще правятъ князь на една нова българска (румелийска) държава, че ще присъединятъ къмъ И.-Румелия — За-

падната, т. е. Македония. Увѣрявахъ, че въ този смисълъ вече имало и обѣщания дадени отъ нѣкои държави.

Добриятъ князь Богориди повѣрва въ една мечта, прѣ-красна идея на първи погледъ, патриотическа сжщо, но невъзможна и неосществима. Работата дойде до тамъ, щото казионнитѣ си поставихъ за девизъ: „има Алеко-паша—има Румелия; нѣма Алеко-паша — нѣма Румелия.“ Съ този свой лозунгъ отъ една страна тѣ подкупувахъ князя Богориди, като заявявахъ, че безъ него не разбиратъ сжществуването на Румелия; отъ друга, тѣ рѣшавахъ, че по-скоро ще съсипятъ, унищожатъ, прѣмахнатъ Румелия, ако нѣма Алеко-паша.

Въ 1884 г. Д-ръ Вълковичъ, министръ въ Княжеството, дойде въ Пловдивъ и прѣдложи на мене и на Маджарова да основемъ единъ специаленъ органъ за да се пропагандира идеята на съединението. Той обѣща поддржката на Княжеското правителство. Маджаровъ и азъ се отказахми: 1) защото имахми вече на рждѣтѣ си редакцията на единъ органъ като „Марица,“ въ който можехми да пишимъ каквото щемъ; 2) защото при служебнитѣ си и други занятия нѣмахми доста врѣме да отговоримъ на задълженията си.

При все това в. „Съединение“ бѣше основанъ и редактиранъ отъ г. г. Ив. Ст. Гешевъ, Даниилъ Юруковъ и Д-ръ Г. Янколовъ. Идеята на съединението охванъ цѣла България отъ двѣтѣ страни на Балкана. Станяхъ и митинги въ този смисълъ. Почвата се подготви. Оставаше да се подири възможность, начинъ за изпълнение на идеята...

Ний обаче никога не сме казвали: утрѣ или у други день ще направимъ съединението. *Не сме открѣдявали срокъ за това, кога ще го направимъ.* Нека прибавж, че ний никога не сме мислили да го правимъ съ прѣврати, съ кървави революции. Въ нашата политическа программа се исклучватъ всѣкакви революции. Ний сме привърженници на еволюцията, на прогрессивността и на прѣдничавото развитие на събитията. Ний сме гледали да се ползуваме отъ събитията за да ги примѣнимъ въ полза на отечеството си.

За да разберемъ какво е настроението на европейскитѣ държави и за да ги прѣдрасположимъ къмъ осжществлението на нашия планъ, ний испроводихми двама делегати (Ив. Ст. Гешевъ и Христо Христовъ отъ Казанлъкъ), които трѣбваше да обиколжтъ европейскитѣ държави. Тука му е мѣстото да за-

бѣлѣжж, че туй пхтуванье станж съ срѣдства, които ний и съчувственицитѣ ни бѣлгари дадохм. Нашигѣ делегати ни държахж въ течението на своята мисия. Тѣ ни проводихж положителни извѣстия, че нито европейскитѣ държави, нито пъкъ Россия бихж одобрили съединението. На всѣкждѣ бѣхж имъ отговорили: „не бързайте!“

Туй бѣше прѣзъ лѣтото 1884 г. Ний се съвѣщавахми съ другаритѣ си, обсъждахми всестранно въпроса и дойдохми до заключение: „да почаками.“

Въ туй врѣме истече срока на Алеко-пашовото генерал-губернаторство. Ний бѣхми повикани на власть при г. Кръстовича (Гаврилъ Паша). Намѣрихми, че е твърдѣ умѣстно и справедливо да не избѣгнемъ властта, напротивъ да ѝ вземемъ въ рѣцѣтѣ си и да се помъчимъ по законодателенъ редъ да подобримъ икономическата, промишленната и други страни на живота, като държимъ населението на щрекъ, че пакъ ще стане, може би скоро, нужда за дѣятелность съединителска, на каквато виждахми, че не ще се противи г. Кръстовичъ.

Трѣбва да прибавимъ и туй, че, около това врѣме и покъсно, ний влѣзохми въ споразумѣние и съ държавнитѣ мъже на Княжеството, които бѣхж и не бѣхж на власть, съ които тоже останяхми съгласни, че за сега не трѣбва да се отива по-нататкъ въ работата на съединението; — отъ друга страна, ний се помъчихми, както казахъ, да направимъ сносно положението на работитѣ.

Който не е билъ въ И. Румелия и не знае каква бѣше нашата дѣятелность, ний го молимъ да вземе на рѣка тогавашнитѣ законодателни сборници, протоколитѣ на Областното Събрание, да прѣгледа нашитѣ законопроекти и бюджето-проекти. Въ тѣзи краснорѣчиви, неподкупни документи, той ще види нашата работа. *Нека поменемъ и това, че ний махнахми 15 русски офицери за да настанимъ бѣлгарски.*

По дангъцитѣ — ний обѣщавахми намаления и ги направихми. Нека токо не викатъ нѣкои господа, които не щѣтъ да си сторѣтъ трудъ, па да изучѣтъ, или поне да хвърлятъ единъ погледъ върху онова врѣме и неговитѣ исторически пиеси.

Щомъ ние взехми властта въ рѣцѣтѣ си, щомъ се видѣхж отстранени отъ облагитѣ на хазната, щомъ се видѣхж вече не безконтролни распоразгатели съ всичко въ И. Руме-

мелия, веднага като по нѣкое мгновение изведнѣжъ измѣнихъ тактика. Тѣ се опитахъ да поиграхъ съединението. Отъ най-буйни противници сега тѣ станяхъ ужъ най-горещитѣ му поддржатели и проповѣдници. „Нѣма Алеко паша, да нѣма и Румелия,“ казахъ тѣ. За тѣхъ бѣше много лесно да жьхатъ богата жътва въ една нива отъ друго угарена, разоравана, засѣяна, плѣвена, но на която ний виждахми классоветѣ йоще зелени.

Но не! властолюбиви до заслѣпяване, бързи и нетърпеливи за облагитѣ на прѣдишното си положение, иначии и зложелатели наши, тѣ нерачихъ да потрахъ колко-годѣ, сдружихъ се съ нѣкои недоволни и немирни офицери отъ милицията (Муткуровъ, Филовъ, Николаевъ и др.) и тръгнахъ да правихъ съединението. Водачитѣ на пропагандата за съединението се увлѣкоха най-накрая отъ князь Александра, който, по разни свои политически съображения, по-напрѣдъ приготвенъ, най-сѣтнѣ далъ и своето тайно насъдърчанье. Часть отъ милицията и нѣколко недоволници свалихъ отъ власть г. Кръстьовича и направихъ съединението... като употрѣбихъ извѣстни насилия.

Ний имахми всичката възможность и срѣдства да се въспротивимъ и да вземемъ мѣрки противъ съединението; но ний нерачихми да направимъ това: 1) защото не искахми да се противимъ на една велика и свята идея; 2) защото не желяехми да ставатъ кръвопролития....

Ний приехми съединението като свършенъ фактъ, при всичко, че виждахми очевидната му ненаврѣмность. Азъ го поздравихъ съ една гореща рѣчь въ Копривица. Сжщото направихъ почти навѣкхдѣ приятелитѣ ми. Ала казйоннитѣ искахъ какъ-какъ да ни направихъ негови противници, да ни извикатъ да се прогласимъ противъ него, взехъ да ни гонихъ... Едного арестувахъ, други интернирахъ, трети мжчихъ и пр. и пр., като намѣрвахъ поводи или безъ никакви поводи.

А тѣ?

Казйоннитѣ се въсползувахъ отъ онова военно врѣме, въсползувахъ се и отъ сръбско-българската война.... Въртѣхъ се около реквизиции, доставки, мезати и....дстигахъ: „много-желаемото и многоождаемото.“

Послѣдствията отъ съединението за Южна България бѣхъ ужасни въ икономическо отношение. Наистина сръбско-бъл-

гарската война покри съ неувидаема слава българския войникъ и капитанинъ; нашата военна доблестъ станъ едно ново украшение въ китката на българскитѣ добродѣтели, ала върху плещитѣ на даноплатцитѣ и върху нѣкои съчинени противници на съединението легняхъ тежки, усилни и съсипателни бремена....

Дѣдо Георги отъ Изворъ расправа много нагледно какъ се е отзовало съединението върху селянитѣ; „който по-прѣди даваше грошъ, казва той,—сѣтиѣ дава левъ. Моето давание бѣше 70 гроша, сега седемдесе лева.“ Пъкъ Захария Стояновъ викаше, че румелийскитѣ директори оголили населението съ тежки данъци и берии и настоятелно искаше да стане частъ по-скоро съединението за да се отървялъ селенина отъ икономическото-румелийско робство....

V.

Отношенията ни къмъ князь Александра.

Съ първия български князь Александръ I ний никога не сме имали нѣкакви договарвания, никакви обѣщания не сме му давали, никакви задължения не сме приемали отгорѣ си.

Повечето отъ насъ даже едва го познавахъ; нѣкои и не бѣхъ му се прѣдставлявали.

Азъ бѣхъ виждалъ князь Александра три-четири пѣти, веднѣжъ въ Москва (1879 г.), други пѣтъ въ София (1880 г.) и въ Елена 1881 г.

Въ тѣзи мои прѣдставления прѣдъ него не е ставало дума за нѣкакви наши задължения било лични, било на партията ни. До колкото ми е познато и другаритѣ ми не съ давали никакви заявления въ такъвъ смисълъ.

При все това до съединението всички наши приятели се отнасяхми съ подобающето почитание къмъ лицето на княза. Даже въ това врѣме, когато въ Южна България имаше едно силно движение противъ князь Александра, донесено и поддържано отъ емигрантитѣ г. г. П. Каравеловъ, П. Р. Славейковъ и други, и тогазъ ние останяхми на страна отъ туй движение. Въ в. „Марица“ азъ и Маджаровъ, колко и да не одобрявахми формитѣ и обстановката на извършения въ 1881 година прѣвратъ, горещо поддържахми престижа на българския прѣстолъ. Маджаровъ бѣше първи, който написа статия противъ идванѣто на рускитѣ генерали за граждански министри. Той посочваше на опасността отъ едно таквовъ

намѣсване на чужди хора въ вжтрѣшнитѣ работи на България. Въ „борбата противъ генералитѣ“ ний взехми страната на княза и на консерваторитѣ, съединени съ Драгана Цанкова...

Съ една рѣчь въ всичко врѣме до съединението ний бѣхми настроени най-добрѣ въ полза на княза Александра, туй му бѣше хубаво познато и когато въ 1884 г. намѣ се прѣдложи по единъ орденъ, ний се отказахми, като заявихми комуто трѣбва, че нацето служене е било и остава не за лични облаги и че ний сме имали и ще имами за цѣль да служимъ на отечеството, което има най-изрядний свой прѣдставитель въ лицето на Господаря...

Но слѣдъ съединението, когато князь Александръ се поведе по съвѣтитѣ на разни хаймани; когато той трѣгнх самичкѣ по агитации за изборитѣ; когато той каза че „безъ Каравелова не може,“ а между това се оплакваше отъ скщия Каравеловъ на лѣво и на дѣсно; когато България се постави въ едно неизвѣстно международно положение и токо се прѣскахх слухове за разни международни комиссии, които щѣли да дойджтъ да уреджтъ работитѣ; когато една цѣла территория—Кърджалий и часть отъ Родопитѣ се отстъпихх на турцитѣ за нищо и никакво; когато най-послѣ и самъ князь Александръ загуби пусулата и не знаеше къмъ кого да се обърне за помощъ; слѣдъ всичко това явихх се дѣйци и срѣдъ офицерството и между гражданитѣ, които взехх да исказватъ своето незадоволство противъ него, най-напрѣдъ скришомъ, и най-сѣтнѣ публично.

Чашата се прѣпълни, чини ми се, когато се разнесе извѣстието, че Руский Царь е лично обиденъ отъ князь Александра за нѣкаква негова измама и за гдѣто казалъ въ Петербургъ, и потвърдилъ и прѣдъ Гирса, въ Карлсбадъ, чини ми се, че той не ще даде съгласието си за каквото и да било движение въ България по съединението, а не си удържа думата.

Имаше мнозина пострадали, гонени, бити, прѣскочени въ служба и повишения; тѣ подкачихх открито да проповѣдватъ противъ князь Александра. Но всичко това, може би, и не щѣше да приведе къмъ нищо, ако не бѣхх военнитѣ... Военнитѣ рѣшихх схдбата на князь Александра. Тѣ, напрасно, мислѣхх, че ще спасжтъ положението.

Наистина и много наши приятели бѣхх недоволни отъ неговото дружене съ долни елементи. Но какъ можахх да не

сж дълбоко огорчени хора, които на 30-й авг. 1885 г. поздравлявахъ кн. Александра като бждящъ князь на двѣтѣ България, а пъкъ, слѣдъ десетъ дена, той ги гоняше като неприязтели на съединението... Наистина въ „Съединение“ нѣкои писахъ за него, че „злото е той.“ Ако едното посочване, че Господарьтъ прави грѣшки и прѣдупрѣждението къмъ него е достатъчно да се счете за участие въ свалянъето му, тогазъ нека се стрѣснатъ малко господата около „Свобода.“ Отъ нѣкое врѣме насамъ тѣхния вѣстникъ стоваря купъ грѣшки исклучително на Н. Ц. Височество и даже го заплашва, че той *вече прѣстѣпилъ клетвата си и че не иска да управлява както пише конституцията, уронилъ достойнството си и се изложилъ на бждящи (?) укори. Князътъ е поставенъ въ неприятно положение... лошо е и ний го виждаме..., ще се стовари умразата върху него* („Св.“ бр 1454 стр. 2 к. 2 и 3). По-долу сжщия вѣстникъ казва по адресъ на княза, който ужъ заповѣдалъ да се промѣни мѣрката за неотклонението на Луканова: „нека се забравя, че подъ синьото небе нѣма нищо трайно и че... на всичко хората се насичатъ.“ (Тамъ-же, стр. 3, колона I). Но било що било, може да се утвърждава, ни единъ отъ другаритѣ ми не само не взе живо участие въ свалянъето на княза, но нито знаеше за готвенъето му...

Колкото се касае до мене лично, готови сж да го засвидѣтелствуватъ и другаритѣ ми, азъ никога не съмъ писалъ нито единъ редъ противъ него до и слѣдъ свалянъето му. Мислѣхъ го и тогазъ и сега, че династическиятъ въпроси у насъ могатъ само да спиратъ напрѣдванъето на България, да произведатъ катастрофи, да ѝ готвятъ пропастъ, като извикватъ дълбоко раздѣляне страната на лагери и на кръвни противници...

И слѣдъ свалянъето на князь Александра (9-й августъ 1886 г.) азъ не се зарадвахъ. Сѣкашъ инстинктивно усѣцахъ и виждахъ бжднитѣ злочестини и опасности, на които имаше да се вложи отечеството ни. А знаете ли кои първи извикахъ: „Слава Богу! Добрѣ че се махна, да се уреди България!“ — Казйонни нѣкои водачи, отъ които едни сж вече умрѣли, ала менъ не се ще да поменавамъ имена.

Ний не направихми нищо за да се заявимъ даже солидарни съ авторитѣ на свалянъето. Имаше между насъ лица, които посрѣщяхъ свършеното като свършено и бѣхъ готови

да помогнатъ за да се уреджтъ работитѣ. Станяхъ и съвѣщания въ този смисълъ. Обаче, никакви особенни тържества, никакви митинги въ Пловдивъ.... Присъствувахми само на единъ молебенъ и то нѣкои отъ насъ...

Прочее; ний не взехми рѣшително какво участие въ свалянъето на князя Александра, прѣдварително за него нѣмахми никакви свѣдѣния, посрѣщнихми го едни—като плененъ съ опасности и бѣдъщи сътрѣсенія фактъ, а други — като сподѣляхъ мнѣнието на сѣверно-българскитѣ руссофили — Цанковисти, мнѣние впрочемъ съвършено искрено, се радвахъ, че вече се туря край на туй безизвѣстно и тежко положение на България...

Нека казйоннитѣ и другитѣ наши противници напечататъ какво и да било доказателство, какъвъ и да било документъ, че и ний сме взели нѣкакво, ама какво годѣ участие, било прѣдварително, било при самото свалянъе на князь Александра. Нека не употрѣбаватъ този мискинески и мерзавски маниеръ само да казватъ: „вземали сте живо участие въ свалянъето на княза Александра.“

VI.

Нашето емигрантство и прѣсловутитѣ махзари.

Когато вий не бѣхте виновни въ свалянъето на князь Александра—тогазъ защо бѣгахте, защо ходихте по чужди капии? Защо подавахте махзари (т. е. молби) до Великия везиръ и до Великитѣ сили да се оплакватъ отъ българското правителство и да искате да се окупира Румелия? питатъ нашитѣ противници.

Ето и отговорътъ.

Ний емигрирахми, по-право като изгнаници — оставихми родното си мѣсто и близки до сърдцето си лица не отъ добро. Когато трѣгнахми за чужбина, ний нахвасихми съ редъ съзри писмата, които оставихми до близкитѣ си. Ний плакахми като дѣца....

Но ний трѣбваше да емигрираме. Цѣла Южна България и особно Пловдивъ се обърна на единъ разбойнически вертепъ слѣдъ 10-й августъ 1886 г. Сопаджии, лични гонители, мѣстители то политически, то лични, защото сме ставали голѣмци и сме уводнявали на врѣмето нѣкои бездарни или

немирни елементи — всички наплачъ отъ мерзавци, силни и буйни, въ таквизъ мѣтни врѣмена, когато полицията и войската се даде на пълното имъ расположение, намѣрихъ хубаво врѣме да ни гонѣтъ. Йоше вечерѣта на 10-й авг. покойний генералъ Муткуровъ на бѣлъ конь и съ стражари е дошелъ на портигѣ на къщата ми, счунили вратитѣ, при писъцитѣ на челядѣта ми, навлѣзали вжтрѣ, ходили изъ всички стаи, по тавани и кѣтове, растваряли дори и санджцитѣ — дано да ме намѣрихъ. Но азъ бѣхъ вече наедно съ нѣколко другари въ безопасно мѣсто — първата нощъ въ руското консулство, а сѣтнѣ до идванѣето и абдикацията на князь Александра — въ една приятелека грѣцка къща.

Сжщата нощъ на 10 августъ тѣлна нападна къщята на моитѣ приятели - И. С. Гешовъ, Мих. Ив. Маджаровъ, Д. С. Стамболовъ и други. Въ такъвъ случай, при таквизъ условия, пита се: отстраняватъ ли се изъ Пловдивъ или си оставате да бждете изложени на всевъзможни оскърбления и рискове за здравѣето и живота си. Ний прѣдпочетохми първото и то отъ какъ чакахми доста да видимъ урежданѣето на работитѣ, откакъ видѣхми, че князь Александръ по доста понятни причини абдикира, и самъ напустнхъ България... Ний станѣхми емигранти.

Когато отъ нашитѣ приятели неприбѣрзахъ да се отстранѣтъ, а останѣхъ йоше въ Пловдивъ, бѣхъ арестувани, истезавани, и надъ живота имъ висеше даже дълго врѣме голѣма опасностъ. И тѣ не слѣдъ много около мѣсець по-късно, тоже емигрирахъ прѣдъ видъ на непрѣстаннитѣ гонения и мъчения.

Зевзешка измислица е, че сми се прѣдрѣшали въ кадженски дрѣхи и тѣй сми бѣгали. Маджаровъ отиде до Търново-Сейменъ съ желѣзницата и отъ тамъ го прѣкарахъ добри приятели; азъ и Стамболовъ се качихми на конѣе йоше въ Пловдивъ по вечерната дрезгавина и, придружавани отъ нѣколко селени турци, ний излѣзохми изъ единъ край на града, безъ да бждемъ забѣлѣзани. По пхтя срѣщнахми войска, но понеже водачитѣ громко разговаряхъ по турски, понеже войската не бѣше поставена да лови изгнанници, па главно не ни познахъ въ тъмното — ний си прѣминѣхми спокойно на 10 - 15 стѣпки отъ тѣхъ. Кордонъ на границата, съ който ни плашехъ, нѣмаше. Отидохми най-напрѣдъ въ Тържншъ — гости на Ахмеда-а и Адиль-ага — гостолюбиви хера, които прѣди година нѣщо бѣхъ посрѣщали Захария Стояновъ и други...

Повечето емигранти се намѣрихми въ Цариградъ: Иванъ Вазовъ, братъ му Д-ръ К. Вазовъ, Д. К. Поповъ, Д. Стамболовъ М. Ив. Маджаровъ, И. С. Гешевъ, Даниилъ Юруковъ, Василь Павлитовъ, Савва Стоевъ, А. Стоичковъ, Мирчо Стояновъ, Кюмюревци, Гичевци, Священникъ отецъ Георги Тилевъ, Димитро Папазолу, изреждамъ по-виднитѣ, безъ да говоримъ за нѣколкото офицери и за емигрантитѣ отъ Сѣверна Бѣлгария.

Обвиняватъ ни, че и въ туй врѣме на нашето емигрантство ний не сме стоели мирно, правяли сме разни заговори противъ вѣтрѣшния редъ и независимостта на Бѣлгария.

Чисти клевети.

Ний не сме правили никакви заговори противъ реда и независимостта на Бѣлгария. Онѣзи движения, които нѣкои горещи любители на отечеството си, искрено увлекающи се патриоти, направихъ съ цѣль да се възстанови единъ правиленъ редъ на работитѣ въ отечеството ни, не бѣхъ дѣло на емигрантитѣ. Перушица, Сливенъ, Бургасъ и пр. бѣхъ повечето вѣтрѣшни движения. Ако има нѣкои, които сж се мамили съ идеята да направихъ нѣщо и сж взели участие, тѣ не заслужаватъ обвинението въ прѣдателство: 1) защото азъ не вѣрвамъ да сж мислили освѣнъ благо на Бѣлгария, като въ дѣйствителность сж ѳ принасяли, споредъ мене, най-голѣмата пакость, защото отсрочвахъ непрѣстанно свѣршванъето на кризиса; 2) тѣ сж били повечето неопитни и недалекогледни млади, или нѣкои военни запалени...

Но, повтарямъ, виднитѣ ми приятели сме непричастни въ тѣзи движения, заговори и бунтове. Ако нашитѣ врагове иматъ доказателство за противното — нека заповѣдатъ и ги искарать на явѣ.

Истина е, че въ Цариградъ се състави и подаде отъ емигрантитѣ само единъ мемоаръ (махзаръ нарѣченъ отъ противницитѣ ни), т. е. една дълга писменна молба до Великия Везиръ и прѣдставителитѣ на Великитѣ сили. Какъвъ бѣ тоя махзаръ, какво бѣше съдържанието му и каква бѣше цѣльта му, ний никога не сме помисляли да криемъ. Правихми го и подавахми по срѣдъ бѣль день. Не само това. Щомъ го подадохми, 16-ий дек. 1886 г., на вторий день го обнародвахми въ цариградский в. „Мониторъ Ориенталь“ отъ 18 декемврий 1886 г. Въ този мемоаръ ний залагахми положението на работитѣ у насъ, посочвахми на онѣзи дълга вѣрволица

отъ буйства и насилия, съ които се ознаменова особено епохата на безкняжието и посочвахми на силитѣ, които сж наточварени да бдѣтъ за пазенъето на договоритѣ, какво е безредието въ страната, като, разбира се, пожелавахми по-скорошното му свършване. Това свършване слѣдъ насъ трѣгнххх да го искатъ и официалнитѣ прѣдставители на България, изпроводени отъ регентството г. г. Грековъ, Стоиловъ и Калчевъ. Туй свършване бѣ и въ миссията на покойний Д-ръ Вълковичъ прѣзъ първото врѣме на неговото идване въ Цариградъ.

Самъ бившиятъ първи регентъ г. Стамболовъ не единъ пхтъ въ камарата и въ печата (в. „Свобода“) призна, че нашето емигрантство е било оправдано, че въ онова врѣме наистина имаше таквизъ лични и политически гонения, устроени противъ насъ отъ соцаджийскитѣ дружини, така щото никой нѣма право да ни осжда, че сме се запазили. Освѣнъ туй, сжщитѣ наши сегашни обвинители на 20-й май т. г. слѣдъ паданъето на Стамболова бѣхх първитѣ, които отъ високитѣ врати на Джумая-Джамиси прогласихх, че въ България осемъ години е било терроръ, отъ който е проплакало и дѣте въ майка.

И така, ако нашето емигрантство и махзарѣтъ сж факти, — то е най-злобна клевета и лъжа, че ний сме искали въ този махзаръ или въ други оккупацията на Румелия. Сжщо е мерзавска лъжа и клевета, че чрѣзъ този именно махзаръ отъ 16 дек. 1886 г. ний сме се исказвали и противъ избора на Н. Ц. В. Господаря. Види се, че паметъта на противницитѣ толкозъ е затхпена и замглена отъ тѣхната слѣпа злоба и отъ тѣхната мстителна и адека наклонность, щото тѣ невиддатъ колко е глупава клеветата имъ за Господаря. Кого искатъ да измамѣтъ тѣ, като казватъ, че на 16 дек. 1886 г. ний сме се исказвали въ махзаря си противъ сегашния ни възлюбленъ Господаръ, когато и малкитѣ дѣца знаѣтъ, че Господарѣтъ бѣ избранъ слѣдъ 7—8 мѣсеци отъ тѣзи дата, (именно прѣзъ юлий 1887 год.!).

Но, нали е работата да се клевети, да се хвърля калъ и мерзость на едни противници; нали е цѣльта да се зачернятъ тѣ и прѣдставѣтъ като лоши и народни измѣнници — удри лъжи върху лъжи, шашарми върху шашарми, клевети върху клевети—хелбетя една отъ стотѣ ще намами нѣкого!...

И толкозъ тежко ли е това прѣгрѣшение, че ний сме се били оплаквали на чужди държави, па сме искали намѣсата

и помощта имъ! Кой отъ българскитѣ дѣйци въ извѣстни условия на живота си не е направилъ туй прѣгрѣшение? Дѣдо Цанковъ и неговитѣ хора (въ тѣхъ влѣзваше и Стамболовъ) се оплаквахъ въ врѣме на прѣврата 1881 г. Нѣкои каравелисти прѣзъ врѣмето на неотдавнашнитѣ имъ гоѣния; самъ Стамболовъ се е оплаквалъ, пишхтъ вѣстницитѣ, сега на чуждитѣ прѣдставители въ София. По-разширено като погледнемъ на работитѣ, най-малкитѣ народи на Балканския Полуостровъ колчимъ ни е дозлѣло, все смч се оплаквали на голѣмитѣ.

Но, нека не се забравя. Нашето оплакванѣ бѣше твърдѣ много оправдано, че то ставаше въ едно ненормално врѣме, въ безкняжието!

Щомъ България се поуреди, щомъ си избра единъ Князь и този Князь има великата доблестъ да се яви на повикванѣто на единъ измжченъ народъ за неговото благо и за умиротворяванѣто на една разнебитена земя, щомъ се узнахъ благороднитѣ качества и чувства на Господаря къмъ неговото ново отечество—ний постепенно се завърнхми, кой по-рано, кой по-късно въ родината си. Нѣкои отъ насъ се разболѣхъ отъ носталгия—болестъ за отечеството. Мнозина отъ насъ можахъ да не се връщатъ въ България, а да се настанихтъ на работа и да си минаватъ много добрѣ на чужбина; на нѣкои даже бѣхъ прѣдложени граждански и добри служби по правосѣдието — въ Россия, но ний не приехми това. Ний мислѣхми за България и гледахми часъ по-скоро да се върнемъ. И трѣбаше да бждатъ свидѣтели на нашитѣ проявени чувства, когато първи пхтъ стигнхми въ родний край слѣдъ едно тригодишно неволно отектствие; трѣбваше да ни видихтъ нашитѣ противници като плачехми съ сълзи и благославяхми тѣзи бащина земя, отъ което бѣхми по-право изгнанныци, отъ колкото бѣжанци; трѣбваше да чухтъ нашитѣ думи и исповѣди — за да схдхтъ правилно какви сми ний „прѣдатели,“ за да разберхтъ, че дѣйцитѣ отъ нашата партия иматъ право да учхтъ мнозина на патриотизмъ, да служхтъ за примѣръ на искренни и безкористни родолюбци...

На чужбина ний живѣхми въ обществото все така достойно и прилично както и на родината си. Никога не се отказахми отъ своитѣ идеи и убѣждения за каквито и да било блага, никога водачитѣ на нашата партия не се унижихми даже да протегнемъ ръка и просимъ чиято и да било

парична помощъ; ни единъ отъ насъ, по-виднитѣ, не е получилъ за поминъка си нищо. Не бѣхми и не сме нѣкои богати хора, ала кой съ малкитѣ си икономии, кой съ заеми, кой съ писанье или друга работа — всички можахми да живѣемъ доста бѣдно, но прилично за положението, което сме заемали и заемами въ обществото.

Азъ работяхъ на деня по 10, нѣкога и по 12—14 часа писменна работа. Това бѣше както въ Цариградъ, така и въ Одесса; доста много съсипахъ здравieto си въ тозъ непосилень за мене трудъ: писахъ статии и дописки по нашитѣ, по турскитѣ и сѣрбски работи въ нѣколко русски списания и вѣстници; съживихъ политическата страна на македонския въпросъ, по който написахъ цѣль редъ статии, едни отъ които отпослѣ издадохъ въ особна книга; — така искарвахъ поминъка си.

Нека всички наши противници и подземни къртове около „Пловд. Гласъ“ и „Свобода“ излѣзатъ на явѣ съ имената си, съ доказателства на рѣцѣ и да докажатъ обвиненията, че ние, водачитѣ на бившата съединистическа партия сме получили поне копейка — отъ вожделеннитѣ и многоревнувани за тѣхъ русски рубли и полумперияли. Злочеститѣ наши приятели, гладни, голи и боси напустнжли България трѣбваше да получатъ нѣкоя поддръжка; но развѣ е прѣстѣпление: когато нѣмашъ и неможешъ да заемешъ да получишъ отъ кого и да било благодѣяние за да не умрѣшъ отъ гладъ?

VII.

Какво е нашето руссофилство.

Не по-малко ни гаджтъ и обвиняватъ нашитѣ политически противници съ това, че ний сме руссофили, слѣдователно — русски ботуши, черни души и народни прѣдатели.

„Пловдивски Гласъ,“ органъ на казйоннитѣ, въ това отношение е напълно солидаренъ съ „Свобода,“ органъ на Стамболова. Редакторътъ на „Пловд. Гласъ,“ казватъ едно македонче, московски въспитанникъ, завистливо и пакостливо адвокатче, което едно врѣме до прѣди 3—4 мѣсеца редактираше единъ вѣстникъ съ лозинка: *Да живѣе Стамболовъ!* а на 20 май т. г. най-много крѣска: *Долу Стамбо-*

ловъ, долу тиранина и блудника! туй адвокатче—редакторъ сега — пакъ е солидаренъ съ „Свобода.“ „Пл. Гласъ“ ни осжда въ русофилство, слѣдователно въ прѣдателство само насъ бивши-тѣ съединисти. *Свобода* като „по-доблестна“ допълня недо-молвкитѣ на „П. Гласъ“ и обвинява въ сжщото русофил-ство и черно прѣдателство цѣлия кабинетъ на г. Стоилова безъ да изключава и министритѣ г. г. Радославовъ и Тончевъ. Не стига това. „Свобода“ посегна йоще по на високо..... Тя имá тѣзи святотатственна продързливостъ да загатне неведнжжъ че и Н. Ц. Височество Господарьтъ сподѣлялъ тѣзи прѣда-телски на министритѣ си замисли, защото рекълъ „България мжно може да сществува безъ помиряванието съ Россия.“

И така излазя отъ ученията на нашитѣ политически про-тивници — казионнитѣ и стамболовиститѣ, че ний всички, цѣ-лий български народъ, съ правителството на чело, съ Авгу-стѣйшии ни Господарь сми „русофили“ и прѣдатели..*)

Може ли сериозно да се отговаря на таквизъ мерзавци!...

Но нѣма що. Заловили сми се; направили сми имъ не-заслужваната честь да се занимавами съ тѣхъ, трѣбва да продѣлжавамы.

И прѣди всичко русофили ли сми ние и какви именно?...

Да, ний, които прѣди всичко сми били и си оставами българи и български патриоти, сми русофили, т. е. руски приятели — което ще каже, че обичамы Россия и Руския на-родъ. Причинитѣ и изворитѣ на нашия русофилизмъ сж много ясни и понятни:

*) Ето буквални цитати изъ в. „Свобода.“ „Въ вжтрѣшната си политика (управницитѣ ни) приготвяватъ и почти успѣхъ вече да приготвятъ една зна-чителна партия, която да ги подкрѣпи въ избѣната имъ срѣщу короната... Съ въшната ни политика се употрѣби тоже една тактика, която да даде сжщия ре-зултатъ: потрѣби се изъ цѣлия свѣтъ, че *България не може да сществува безъ Россия*; българскитѣ министри на лѣво и на дѣсно расправихъ, че цѣлия на-родъ жееае и настоява за мирението ни съ Россия... Всичко вжтрѣ и вънъ се върши по начинъ да се не даде ни най-малко съмнѣние, че България, водена отъ давешнитѣ си управници, е готова да изпълни всичкитѣ условия, които Россия ѣ би прѣдложила. Направи се даже и нѣщо повече: помжчихъ се да докажътъ, че българскитѣ народъ самъ жееае да повѣри сждбата си въ ржцѣтъ на Россия“ (брой 1454 стр I, колона 2). — Като казва по-долцъ, че нашитѣ министри при-готвили почвата за да се приготви и общественото мнѣние въ смисль никой кабинетъ да не прѣвнатува на Россия да направи каквото ще съ насъ „Сво-бода“ казва: „Той (г. Начовичъ, Министръ на Въшнитѣ Дѣла) е вече успѣлъ да убѣди тѣзи кабинети, че бълг. народъ е охванътъ отъ силно желание да ту-ри чуждъ хомотъ на врата си... И тѣй всичко е вече пригответено за поработе-нието на българскитѣ народъ.“ „Свобода“ не се срамува да обвинява даже и офи-церството ни въ тѣзи избѣна.

I. За Руситѣ, като наши бѣдѣщи освободители, ний слушахми пѣсни и приказки отъ нашитѣ баби и майки, дѣди и бащи. Съ „русофилски“ пѣсни ни сж приспивали тѣ йоще въ люлжитѣ.

II. Всички ние българскитѣ дѣйци сме кой-малко, кой-много русски възпитанници: всички познаваме руския языкъ, чели сме руската книжнина, възхищавали сме се отъ гениалнитѣ произведения на рускитѣ велики писатели, упоявали сме се отъ изящнитѣ произведения на Пушкина и Лермонтова, Гоголя и Достоевски, Тургенева и Толстой.

III. На дѣло ни се прѣдстави и доказа, че бащи и майки не сж ни лжгали. Россия бѣ единичката държава, която поне по отношение къмъ насъ — безкористно, помогна ни, издигна ни, създаде ни една независима, самостоятелна и велика България — Сан-Стефанската.

IV. Ний не можахми да не сме приятели, признателни и вѣчно благодарни на единъ народъ, който се покърти отъ Камчатка до Висла и отъ Сѣверния Ледовити Океанъ до Черно-море, испроводи своитѣ синове да мржтъ съ десетки и стотини хиляди, испотроши милиони рубли за една велика работа — освобождението на България.

V. Ний мислимъ, че благодаренията изискватъ вѣчно помнянье и вѣчна признателность. Тѣ сж отъ областта на моралнитѣ отношения и съ никакви подаръци не се исплащатъ. Не бѣ истинско, не бѣ нито морално онуй учение на нашия маститъ писателъ: че „Россия като ни е кръстила дѣте, изяла ни е прасе; па туй то.“ Прѣди всичко тя не е изядала, и не е искала да яде отъ насъ никакво прасе. Напротивъ ний имами „делини,“ които не ни дадохъ никакъвъ кравай, не ни кръстихъ никакво дѣте и пакъ ни изядохъ прасе. Ний искаме да сме вѣчно признателни на Россия и добри нейни приятели, защото считаеи за най-долна скотщина да хапемъ ржката, която ни е извадила изъ пропастьта, която ни е направила, като на народъ, най-голѣмитѣ благодарения въ свѣта.

VI. Ний мислимъ, че само съ една вѣчна благодарность, съ едни всекогашни приятелски и добри отношения къмъ Россия изпълваме всичкитѣ си задължения къмъ нея отъ областта на морала.

Колкото се касае за разнитѣ политически и международни отношения, въ тѣхъ вече ще се гледатъ националитѣ

интереси. И въ този случай обаче ний сме мислили и мислямъ, че нашитѣ национални интереси въ нищо не бихъж се спосрѣщили съ рускитѣ. Напротивъ, вѣрвами, че Россия всѣкога ще ни помогне, както ни е помагала, за величието и прѣуспѣванъето на една независима и самостоятелна България — главний и неизмѣненъ идеалъ нашъ и на цѣлия Български народъ.

Това сж основанията на нашия русофилизмъ. Но, по-втарями, ний прѣди всичко и най-повече отъ всичко оставами българии и български патриоти.

Всѣки единъ отъ нашитѣ видни приятели носи на гърба си една 20 — 25 годишна обществена дѣятелность. Всички сме работили, кой повече, кой по-малко за туй отечество, за неговото свѣстяване и освобождаване: едни отъ насъ сж писали въ списания и вѣстници, други сж били учители и апостоли, трети сж участвовали въ разнитѣ движения и бунтове за освобождението на България йоще въ турско врѣме; мнозина сж бивали йоще тогазъ гонени, запирани въ тъмници, провождани на сюрдюнь въ Анадолъ (Диаръ-бекиръ и пр.) Съ една рѣчь ний не можемъ да не обичами искрено и безкористно туй отечество, за което сме посветили младинитѣ си, живота си, здравъето си. *Свободата и независимостта на България за насъ е по-мила и по-сжжна отъ всичко на свѣта.* Никакви русофилства, никакви признателности къмъ Россия и къмъ когото и да било не могатъ и не сж въ състояние да наддѣлѣжтъ нашата любовь и прѣданность къмъ България — една, велика, свободна и независима.

Само единъ заслѣпенъ отъ злоба и мьсть нашъ противникъ може да смѣе да утвърждава, че нѣкой българинъ е въ състояние да прѣдаде отечеството си на Русситѣ или на кой и да било други народъ...

Нашето русофилство е таквозъ, каквото го и казахми по-горѣ. То отговаря на пълно на онуй русофилство, което и Н. Ц. Височество Господаря и сегашнитѣ му официални свѣтници — министритѣ, обяснихъ, че има цѣль български народъ, въ разговоритѣ си съ разни корреспонденти и главно съ г. Амфитеатрова (корреспондентъ на „Новое Время,“ руска газета издавана въ Петербургъ). Ето напимѣръ Августѣйшето обяснение на Господаря по този въпросъ:

Корреспондентътъ на „Найе-Фрайе-Прессе,“ който е ималъ обширенъ разговоръ съ Н. Ц. Височество, казва:

Що се отнася до „русофилитѣ,“ Н. Ц. В. цвтира думитѣ на Негово Високопрѣсвѣщенство митрополита Климента, като посочва на *патриотическитѣ* имъ чувства: „*Ние всинца сме Българи, така ми каза единъ отъ висшитѣ духовни лица... Насъ ни наричатъ русси, ние нѣкъ нѣма никога да забравимъ, че дългътъ ни е, да се чувствуваме прѣди всичко патриоти!*“ Българиа, каза Н. Ц. В. не иска да бѣде нито австрийска, нито русска; тя е доста ягка да се *защищава*, и въ сжщото врѣме доста слаба, за да не *провоцира* силнитѣ си събѣди. „Ние искаме миръ и спокойствие,“ казалъ Н. Ц. В. „**Казватъ, че ние искаме да станемъ русси, това не ще да бѣдемъ, както никога не сме били австрийци.** Цѣльта ни е, щото нашата страна да бѣде приятелка на всичкитѣ и да не бѣде противница на никого. Това да се прислѣдва е нашата цѣль, понеже само по такъвъ начинъ ще осжществимъ *нашия идеалъ за свободата и законността въ Българиа.*“ (Прѣводъ на в. „Съгласие“ бр. 5).

Когато корреспондента на *Новое Времѣ*, който се подпиева Old Gentleman попиталъ Н. Ц. Височество да ли е истина хвалбата на г. Стамболова, че той отдалечилъ на 50 години Българиа отъ Россия, Господарьтъ рекълъ усмихнхтъ (Вижъ прѣвода въ в. „Съгласие, бр. 5 т. г.): „Азъ не вѣрвамъ това. *Българитѣ обичатъ русситѣ.* Не мислете, че тѣ само сега показватъ това. Чувството на благодарность живѣеше винъги въ тѣхъ, само, че тѣ се съмнѣвахъ, да ли изразяванието на това чувство е на-врѣме (opportun). *Безъ примиряванието съ Россия Българиа мжчно може да сжществува. Въ Россия мене считатъ за единъ врагъ на Русситѣ. Това е лъжа.* Ясно е, че азъ не мож да имамъ приятелски чувства къмъ оная страна, гдѣто мене ме докачватъ и ругахтъ, обаче азъ не съмъ врагъ на Россия. На българската почва азъ съмъ станхлъ българинъ. *Както и за всѣки българинъ, за мене е свято възпоминанието за Царя Освободителя.* Моята малка държава, Българиа за българитѣ, трѣбова да се намира вѣнъ отъ неприятелскитѣ сблъсквания и господствующитѣ влияния на вѣншнитѣ държави. Азъ се намирамъ еднакво въ добро отношение съ *Виена,*

Берлинъ, Лондонъ, обаче на нашитѣ отношения тѣ нѣматъ никакво влианіе—както и Петербургъ.“

Че най-напоконъ, я да ни кажѣтъ нашитѣ противници отъ гдѣ изваждатъ тѣ обвинението, прѣди всичко, че *Россия иска да ни пороби, да се влѣси въ вжтрѣшнитѣ ни работи* като у дома си, да ни отнеме *независимостта* и да направи отъ България една руска губерния. Чрѣзъ какви актове и работи тя е заявила едно подобно свое намѣрение? Въ кой руски официаленъ вѣстникъ е правена подобна исповѣдь или е давано подобно съобщение? За дѣца ли ни взематъ „Свобода“ и нейнитѣ пригласвачи, когато ни казватъ, че въ Россия всичкитѣ вѣстници пишѣтъ каквото имъ диктува цензурата или азиатскій департаментъ. Кому го казватъ това; намъ ли, които смя били толкозь години сътрудници и дописници на руски вѣстници и които знаемъ, че въ Россия има таквизъ независими органи: списания и газети, каквито нѣма нийдѣ, даже въ нѣкои ужъ конституционни страни, каквито бѣхж: „Голосъ“, Аксаковата „Русь“ „Московскій Телеграфъ“, каквито бѣхж и сж: „Новости“, „Новое Время“, „Русскія Вѣдомости“ и толкозь други провинциални много хубавѣ списвани вѣстници, безъ да говоримъ за списанията: „Вѣстникъ Европы“, „Русская Мысль“, „Сѣверный Вѣстникъ“, „Русское Богатство“, „Недѣля“ и вече прѣстанжлитѣ „Отечественныя Записки.“ Посоченитѣ издания обикновенно не само иматъ самостоятелни погледи върху работитѣ и въпроситѣ на деня, ами често пжти пишѣтъ противъ вжтрѣшната и външна политика на правителството („Вѣстникъ Европы“, „Сѣверный Вѣстникъ“, „Новости“, „Русскія Вѣдомости“ и др.), за която причина имъ се правѣтъ напомнювания и врѣменни спирания.

Ний смя чели твърдѣ внимателно и списанията и вѣстницитѣ руски до 1889 година, отъ когато вѣстникъ не смя виждали, но списанията, почти всички, не смя пропусчали. Ни въ едно ний не видѣхми да се казва, че Россия иска да направи отъ България една руска провинция. Напротивъ, тѣ проповѣдватъ, че Россия има интересъ да поддържа една силна и независима България. Прѣди една седмица руската катанедѣлна газета „Недѣля“ написа една хубава статия, подъ заглавие: „България и Корея“, въ която разгледваше този въпросъ. Тѣзи статия въ съкращение се появи въ в. „Съгла-

сие“ и в. „Сливенъ“ (бр. 34). Редакцията на руския вѣстникъ поддържаше, че Россия е длъжна да се държи добръ съ България и да ѝ се радва като я гледа силна, независима и самостоятелна; че Россия е доста голѣма и широка и нѣма никаква нужда отъ цова земя, а има нужда отъ добръ живущи съ нея малки славянски или други държави.*)

Г-нъ Амфитеатровъ, който обходи една широка частъ отъ България и се срѣща съ Господаря, съ всички министри и много видни българи, потвърждава сжщото мнѣние. Ето неговитѣ думи къмъ корреспондента на *Найе Фрайе Прессе* въ бѣсѣдата си съ него на 23/4 авг. т. г.

„Независимостта и самоуправлението на България е идеалътъ на всички българи, така сжщо и на русофилитѣ: тоя идеалъ е тѣй възплотенъ въ всѣкой българинъ, щото никакво чуждо влияние не може да се търпи. И въ тая смисълъ гледатъ българитѣ и на Россия като на чужда държава. Никому въ България нѣма и да мине прѣвъз ума че трѣбва да се жертвува независимостта на страната, та да се сдобрижтъ съ Россия. Тѣй сжщо не се и мисли въ България, че трѣбва да се жертвува династията, за да се спечели приятелството на Россия. Всички сж на едно мнѣние, че за уекчавание на правителството въ княжеството трѣбва да си остане настоящата династия, безъ да се гледа на това, че и самия Князь Фердинандъ се наслаждава на най-голѣми симпатии въ странство, даже и въ рускитѣ дипломатически кръгове. Министритѣ и водителитѣ на разнитѣ партии въ София сж твърдѣ убѣдени, че, за да се спечели приятелството на Россия, не е никакъ нужно да се жертвува самоуправлението и династията на България.“

Най-послѣ нека прибавж и това, че най-послѣднѣното официално съобщение на Россия никакъ не ни дава право да вадимъ заключение, че Россия иска да мѣси въ вхтрѣшнитѣ ни работи, или пъкъ да се махва Княза ни, или да прѣвзема България отчасти, само нѣкои пристанища или же цѣлата. Впрочемъ, нека кажемъ и това, че и въ Россия има шовинисти, които не се задоволяватъ съ днешната много милионна и безкрайна русека държава и искатъ да прѣвзематъ йоще и

*) Цѣлата статия: „България и Корея“ се появи въ в. *Прогрессъ* бр. 41.

йоще. Таквизъ шовинисти и „мастиляни“ завоеватели ги има въ всички земи и народи. Такъвъ е до една извѣстна степенъ и князь Мещерскій, единъ видъ руски Милошъ Милоевичъ. Но той не може да дава никакъвъ тонъ на рускиятъ работи и е прѣдметъ на всеобщи шеги и подигравки. Както и да било, а ето що казва и послѣдното руско правителствено съобщение, печатано йоще въ 1888 година въ „Правителственый вѣстникъ“ отъ 18 февр.:

1. Че Россия се води отъ Берлинския договоръ, касателно правата на Българския Князь и на Българския народъ;

2. Че Россия нѣма намѣрение да се бърка въ вжтрѣшнитѣ работи на България или да прави нѣкого отговоренъ за минхлото;

3. Че въпроса за примиряванието ще разрѣши само българското народно събрание;

4. Че Россия счита за своя длъжностъ да помага на България за уягчаванието ѝ и да пази правата на българския народъ, и

5. Че за да се въдвори законния редъ и тишина въ България, Россия нѣма да допустне никакви насилственни мѣрки.

VII.

Отношенията ни къмъ Господаря.

„Пловдивски Гласъ“ и „Свобода“ и всичкитѣ тѣхни патрони и пригласвачи никакъ не се стѣсняватъ да викатъ твърдѣ на високо, че нашето приближаванье до Господаря е неискренно; че щомъ като сме руссофили, ний не можемъ да бждемъ искрено прѣдани на Н. Ц. Височество, защото щомъ поисками да се миримъ съ нея, съ Россия, тя прѣди всичко ще ни кажи: „махнете Княза, че тогазь.“

При това нашитѣ противници прилагатъ, че ний ужъ сме неприпознавали Княза до толкозь години и сега сме го припознали съ задни цѣли.

Въ сжденьето за чувствата на другитѣ има едно психологическо правило: всѣки сжди за другитѣ по себе си. Има турска пословица: *дюнля насъль билийорсунъ?* — Кендимъ гиби. (Свѣта какъ знаешъ? — Като себе си).

Казйоннитѣ и другитѣ наши политически противници не можтъ да влѣзжтъ въ нашитѣ души, не можтъ да анализиратъ нашитѣ чувства и да ги виджтъ какви сж тѣ и да ли нашитѣ изражения на прѣданность и на чувства отъ вѣрноподанность къмъ Господаря, които ний така тържественно му заявихми, особено отъ 18 май на сѣтнѣ, сж искренни. Но тѣ иматъ едно мѣрило субективно, своето лично отношение къмъ Господаря. Вѣроятно — ний не смѣемъ да утвърждаваме една подобна смѣла мисль — вѣроятно тѣ не сж въодушевени искрено съ вѣрноподаннически чувства, та за това и намъ отдаватъ своитѣ настроения.

Колкото се касае за *Свобода*, ний не виждами вече въ писачитѣ и никакво чувство на вѣрноподанность и прѣданность, поне отъ двѣ-три недѣли на самъ. Напротивъ, както видѣхми отъ горѣ-приведенитѣ излѣчения само отъ единъ неинъ брой, на Господаря се натяква, че Той, именно Той тѣпчи законитѣ и конституцията, че той прави грѣшкитѣ и ги товари отгорѣ си, че заслужва *бжджци* упреки и омрази и нему се напомня, че *подг синьото небе нищо трайно нѣма и на всичко хората скоро се насищатъ*. Я да ни кажжтъ нашитѣ притивници, ако ний нѣкога напишихми подобни натяквания и обвинения противъ Господаря, какви чувства щѣхж да ни кажжтъ че имам и съ какво щѣхми да заплатимъ за таквизито си думи....

Неприятелитѣ ни признаватъ едно, че ний сме честни и постоянни въ дадената си дума. Хаджи Гьока така расправялъ на лѣво и дѣсно. Та за туй щомъ сме дали дума на Руссия (?) и на русския царь, че ще му прѣдадемъ България, то туй ще го извършимъ. Тогазъ защо отричатъ нашето постоянство, нашата честность и въ думата, която дадохми Господарю, въ увѣренията на нашата къмъ Него най-дълбока вѣрность, прѣданность и вѣрноподанность.

Казахъ, че ний прѣди всичко сме българи и български патриоти. Ний прочее държимъ прѣди всичко за отечеството си, съ което вече толкозъ тѣсно е свързана и Августѣйшата Династия на Негово Царско Височество Фердинандъ I-й, Българский Князь. Този, който хубаво е изучилъ историята на България отъ освобождението ни до сега; този, който е трепералъ надъ перипетнитѣ и кризиситѣ, които е прѣкарала родната ни прѣзъ туй врѣме; този, който си е далъ трудъ да

поизучи и закулиската страна на абдикацията на князь Александра, ще се съгласи съ насъ, че Августѣйшата Особа на Господаря и Династията му, сж една едничка и необходима гаранция за независимостта, величието и свободата на България. Осемъ години България бѣше распяната на кръстъ, жива-умрѣла; нейнитѣ достойни синове бѣхж или распиляни по разнитѣ кѣтове на чужбина, или пжкъ гонени, мжчени, трепани, убивани въ роднитѣ си мѣста; осемъ години българскій народъ искупуваше тежки грѣхове, и най-послѣ единъ мощенъ гласъ се чу отъ високото—гласа на Избавителъ, който заяви веднѣжъ за винжги: „Стига толкозъ! Настанж день на избавление. Ако азъ тѣриѣхъ до сега, то бѣше защото чакахъ минутата . . . Стига толкозъ!“

И распянатата на кръстъ България въскрѣснж. Кипижж онѣзъ излияния отъ благодарностъ до Господаря-Избавителя; заликува цѣлата българска земя, обѣрнжта на празнично хорище; екиж отъ грѣмогласни: Да живѣе Господаря-Избавителъ! отъ Родопитѣ до Дунава и отъ Черно-море до Тимокъ. . . Съззи отъ радостъ и благодарностъ се роняхж изобилно по измжченитѣ ланити на този страстотерпецъ, на тозъ мжченикъ, на който името е български народъ . . . И станж едно чудо. Народътъ цѣлокупенъ въ всичкитѣ си формации и пластове станж едно цѣло, единъ едничкъ организмъ, на върхъ на който се видѣше възглашаваній избавителъ: Господаря!

Ето защо на чело на нашата политическа программа азъ и моитѣ приятели поставихми тѣзи формула: *Независима България съ Господаря на чело*. Никакви колебания, никакви съмнѣния вече! Никакви измѣнения въ обстоятелства и въ условията на общественния и личенъ нашъ животъ не можтѣ и не щжтъ ни промѣни рѣшеннето. На властъ ли бждемъ ние, или въ опозиция, отъ страна ли наблюдавами събитията у насъ или вземами нѣкакво активно участие въ тѣхъ—ний заявявами че тѣзи формула за насъ е неотмѣнима.

Династически въпроси за насъ не съществуватъ и не можтѣ да съществуватъ. Ний внимателно и сериозно сми изучили послѣдствията отъ Батембергския династически въпросъ и знаемъ йоще повече какво ще каже врѣме на безкняжие и на регентство въ България. Ето защо прѣнасянето на останкитѣ на I-й Българскій князь Александра въ София отъ мнозина наши приятели се пегледнж съ лошо око прѣдъ видъ

на възможността да се експлоатират тѣзи останки отъ недоброжелатели на Господаря въ извѣстни моменти . . .

Натякванията на нашитѣ противници, че ний до 18-й май ужка не сме припознавали Господаря и избора му е особень родъ шашарма. Хайде да кажемъ даже, което не е истина—че до 18 май ний не сме го припознавали. Какво отъ това? Малко ли дѣйци и държавни мъже има, които до едно врѣме сж били даже бунтовници противъ Господаря си, а отсѣтне сж били най-вѣрнитѣ служители (напр. Андрани и Криспи.) Стамболовъ, Каравеловъ, Петковъ и Захария Стояновъ не бѣхх ли дълго врѣме най-горѣщи и буйни противници на князь Александра, а послѣ станххх негови най-прѣданны слуги.

Но ний никога не сме се исказвали противъ Господаря, нито противъ избора му. Ако даже приемемъ, че въ този изборъ има нѣкои неиспълнени формалности отъ вхтрѣшна или международна гледна точка, — то сега, подиръ заявенията на цѣлия български народъ отъ край до край въ България, подиръ този единъ видъ плебесцитъ (всенародно гласуванье) въ полза на Августѣйшата Особа на Господаря, гласуванье, което станх слѣдъ Стамболовото оттеглянье—Господарьтъ може да се счита като прѣизбранъ, като всенародно прогласенъ йоще единъ пхть за народенъ избранникъ и основатель на Българската Династия.

Туй обстоятелство, че нѣколко години ние сме стоели на страна и не сме се приближили до Трона на Господаря, не ни прѣчка никакъ, като приближавами сега, да стегнемъ йоще по-силно нашето колело около Него и да гледами да наваксами пропуснхтото врѣме. Да! ний не го криемъ. Нѣколко години не можехми да се приближимъ до Господаря, но не че нещѣхми . . . Той знае това много добрѣ.

Въ послѣдньо врѣме „Свобода,“ а слѣдъ неж и нѣкои други лѣковѣрни вѣстници ми натяквахъ че азъ ще съмъ писалъ едно писмо до нѣкакъвъ си сътрудникъ на в. „Свѣтъ,“ въ което се казвахъ много вѣрни и невѣрни, а главно доста —неврѣли и некипѣли, като се засѣгваше и промѣняваньето вѣрата на княза, и наследника, като едно необходимо условие за помиряваньето съ Руссия. Азъ опровергахъ това натяквание, като заявихъ, че подобно писмо до никого не съмъ писалъ и че отъ петъ години не съмъ драсвалъ ни единъ редъ въ русски газети. Това повтарямъ и тукъ. Колкото за писмото

на г. П. Станчева писано на хубавитѣ и много развеселителни бани въ Пятигорскъ (Кавказъ), едвамъ струваше да му се прави толкозъ голѣма честь. Г. П. Станчевъ не е прѣдставлявалъ никога и сега непрѣдставлява освѣнъ своята персона. Неговото писмо прочее, ако може да държи и прави отговоренъ нѣкого, то е най-много, най-много . . . само него.

VIII.

Нашата политическа программа.

Нашата партия е била винхги народна, демократическа. Нашата сила винхги е била черпана отъ дълбинитѣ на населението—селско и градско, съ което наедно сме работили, живѣли, развивали и напръдвали.

Насъ сж ни натурвали разни клечки: съединисти — отъ приятели и неприятели, руссофили — тоже, черни и черна партия. Но това, което е много важно ний, никога до сега не сме се кръщавали по име на лице, както сж правили партиитѣ въ княжеството: каравелисти, цанковисти, радослависти и пр. Нашата партия никога не е бивала нито цанковистеска, нито каравелистеска. И понятно защо. Прѣди всичко, лицата, които сж дали тѣзи названия, никога не сж бивали нито избирани, нито прогласявани за наши шефове. И тѣ не можехх да бждхт прогласени по твърдѣ много причини, които вече сж изложени погорѣ въ тѣзи брошура.

Ний не можемъ да се числимъ ни въ една отъ рѣзко очертанитѣ княжественни партии, йоще и за туй, че съ тѣхъ не ни свързватъ никакви исторически свръзки и традиции. Едва ли можемъ прие и нѣкоя отъ клечкитѣ *либерали* и *консерватори*, по простата причина, че въ княжеството и тѣзи названия се до толкозъ извратихх, до толкозъ изродихх, щото по-скоро консерваторитѣ останхх истински въ живота либерали, а либералитѣ не само измѣнихх на либералнитѣ си начала, ами и станхх, повечето поне отъ тѣхъ, по-деспоти и тирани отъ най-отчаеннитѣ абсолютисти . . .

Ако ний би потрѣбвало да си дадемъ единъ день едно справедливо название, то трѣбва да бжде: демократическа или же напръдъчна народна партия.

Сега обаче ний—всичката бивша съединистическа партия влязми въ „народната партия,“ която се образува въ цѣла

България и която поддържа кабинета, призванъ отъ Господаря слѣдъ 18 май да уреди и умиротвори страната — кабинета на г. Стоилова. Неговата, на тозъ кабинетъ, программа, е и нашата программа. Ако би имало нѣкои разлики, то сж по-право формални, въ начинитѣ за изказванъето на извѣстни нѣща, въ *ударѣнието* така да се рече.

Ний чухми съ вѣсторгъ г. Д-ръ Стоилова, когато той рязви своята программа въ градъ Пловдивъ на банкетата, даденъ нему отъ нашитѣ приятели на 15-й юния т. г. Съжалявами твърдѣ много, че не се стенографира тѣзи негова рѣчь за да се прѣпише сега тукъ и да кажж: ето нашата программа, като прибавя отъ себе си малки допълнения, пропуснхти отъ г. министра-прѣдсѣдателя.

Но понеже тази рѣчь не се стенографира отъ една страна, отъ друга—насъ упрекаватъ, че все сме мълчали и даже *Свободно Слово* ни извиква веднжжъ дваждъ да се искажемъ, счетохъ за нелишна къмъ горнитѣ обяснения, впълно достатѣчни, мислж, да кажж нѣколко думи по-специално за нашата программа.

Ето я:

I. България една, свободна, независима, напрѣдничавая съ **Господаря Н. Ц. Височество** князь Фердинандъ I и неговата династия на чело. България независима съ Господаря — е нераздѣлима формула.

II. Добри и миролюбиви сношения съ всичкитѣ велики държави, и по-особно—любовъ и приятелство съ Россия—като наша Освободителка, съ Турция—като наша сюзеренка и съсѣдка и най-приятелски отношения съ Румжния и Сърбия — като непосредствени наши добри съсѣдки — поне догдѣто сж таквизъ.

III. *Свобода и законность* — начала прогласени отъ високото на Прѣстола — сж били винжги наша лозинка въ вжтрѣшнитѣ работи. Ний ги врѣзвами дълбоко върху скрижалитѣ на нашата программа. *Свобода и независимостъ* ний разбирами широко, като смѣтами, че свободата не трѣбва да се простира извънъ законитѣ, нито пѣкъ законитѣ да се правжтъ противъ свободата. Тѣзи три начала не се нуждажтъ отъ обяснения.

IV. Конституцията трѣбва да се пази свято и неприкосновенно — до гдѣто се види и стане нужно измѣнението ѝ. Това измѣнение трѣбва да стане въ духъ демократически,

като се постави санкция — да не стават конституцията и свободнитѣ ѝ учреждения играчки въ рѣцѣтъ на политикани и ужъ либерални и радикални тиранчета. Избирателниятъ законъ за всички избори да се промѣни, като се приеме системата на дѣленье избирателнитѣ околии на секции, възможно близки до мѣстожителството на повече избиратели, като се гарантиратъ правата на меншенството, като се запази пълната свобода и да се прѣмахнатъ насилията при изборитѣ.

V. Държавний бюджетъ да се уреди и данѣцитѣ намалѣтъ. — Особенно внимание трѣбва да се обърне върху данѣцитѣ, които тегнатъ върху селското и изобщо върху земледѣлческото население. То е прѣтоварено и отъ тежината му трѣбва да се снесе. Нѣкои данѣци съвсѣмъ да се унищожѣтъ, както вече се и крои отъ новия мн. на финанситѣ г. Ив. Ев. Гешевъ (сърчимъ, емлякъ върху нивитѣ и пр.). Ако е мѣчно да се отмѣни съвсѣмъ октроата, то да се унищожѣ поне за всичкитѣ селски земни произведения. Окржнитѣ и градски данѣци да се съкратѣтъ. Строга контрола върху извършенитѣ разноси. Пистенье на държавната пара и наказване на злоупотрѣбителитѣ. Приготовление да се приеме единъ подоходенъ прогресивенъ налогъ.

VI. Сериозни мѣрки за продиганье икономическото състояние на всички работници и на земледѣлцитѣ въ частностъ. — Съ тѣзи цѣль, освѣнъ намаление на данѣцитѣ, трѣбва да имъ се дадѣтъ удобни пѣтища за съобщения, да се уредѣтъ възможно повече списовни и кредитни каси, достѣпни за селенитѣ съ малки лихви. Да се състави и прокара законъ за наказване на лихвоимцитѣ, т. е. на лихваритѣ, които взематъ повече отъ дозволената по закона лихва.

VII. Войската ни да бѣде прѣдметъ на всеобщо внимание и грижи.

VIII. Правосѣдие нелицеприятно, независимо и пожизнено. — Да се очистѣтъ недостойнитѣ сѣдии и да се пази строго старшинството въ повишенieto имъ.

IX. Народното просвѣщение да се постави на по-солидни и по демократически основи. — Селскій учитель да се плаща ако не по-хубаво, то не по-долно отъ градскія. На общинитѣ да не се натрапватъ учители отъ властѣта, а тѣ да сѣ свободни да си условѣтъ когото щѣтъ, разбира се отъ числото на онѣзи, които сѣ припознати за кадхри да учителствуватъ

Х. Черковата ни да се уреди. — Св. Синодъ да засѣдава по-често, като обърне особно внимание на селското духовенство, което трѣбва да се продигне и морално и материално. Въ мѣнастиритѣ да се тури тоже единъ редъ, като се направи да бждатъ тѣ разсадници на благочестиви мисли и дѣла и училища на полезни хора.

IX.

Частнитѣ ни прѣгрѣшения.

За нѣкои отъ насъ, и за мене тоже, пишжтъ и проповѣдватъ, че сме се обогатили отъ директорството. За мене казватъ, че съмъ направилъ „3 къщи въ шесть мѣсеци.“

Това е мискинска лъжа.

Моята смѣтка за румелийскитѣ ми печалби и обогатявания е много ясна и кратка. Азъ служихъ въ румелийско врѣме всичко петъ години. Най-напрѣдъ бѣхъ прѣдседателъ на окръжний сждъ, послѣ съвѣтникъ на Върховното Схдище и най-послѣ директоръ. Догдѣ станж директоръ платата ми бѣше 25 и 20 лири турски; когато станжхъ директоръ за една година платата ми бѣше мѣсечно 40 лири, а като се снематъ удържитѣ 38 лири и нѣщо. Съ тѣзи пари азъ се поминавахъ съ челядта си и твърдѣ малко нѣщо съмъ спестилъ отъ чиновническитѣ си пари. Положително утвърждавамъ, че директорската плата 38 лири (862 лева) едвамъ ме расправяше, при всичката спестовность: който е билъ виденъ чиновникъ, той знае защо. Той знае, че за черкови, за училища, за дружества, за каквито и да е благодѣянния подкачатъ все отъ него и че той, видний чиновникъ, не може да не даде, па и трѣбва „доста“ да даде.

Излазя отъ смѣтката на чиновническата плата едно почти: взелъ Кольо, далъ Кольо, впрочемъ нека да е артисало нѣщо на рубриката взелъ, то, правото да си кажъ, че ще е голѣма работа.

Е, ами че съ тѣзи „не голѣма работа,“ какъ така — три къщи въ шесть мѣсеца? — Ето въпроса.

Прѣди всичко длъженъ съмъ да поправя грѣшката на моитѣ контролори. Азъ купихъ най-напрѣдъ къщата си нѣщо една година слѣдъ служеньето си. Паритѣ за исплащанье частъ заехъ, частъ бѣхъ моитѣ спестени отъ книжовна работа пари-

ци. Заемът ислятихъ пакъ съ пари добити отъ книжовенъ трудъ. Именно азъ получавахъ отъ г. Хр. Г. Дановъ годишно отъ 200—250 лири турски прѣзъ петтѣ години на моето чиновничество като съредакторъ на в. „Марица“ и за всички издания на тритѣ ми Български Истории. Повечето пари, получени отъ г. Данова (около 1000 лири) сж дадени за първата ми къща и за другитѣ двѣ малки, които правихъ въ 1885 година, т. е. слѣдъ 5 годишна чиновническа служебна и книжовна денонощна работа. Когато взехъ да правѣж къщитѣ азъ имахъ много малко отъ паритѣ, нуждни за постройката. Другитѣ ми пари бѣхж въ полици отъ г. Данова. Азъ продадохъ полицитѣ на Ат. Самоковеца и на От. Банка, събрахъ паритѣ и платихъ постройкитѣ. Като свършихъ къщитѣ и ги дадохъ подъ наемъ, станж съединението. Намѣрихж се кореспонденти услужливи, които проглушиха свѣта, че директоритѣ украли хазната, населението пицѣло отъ тѣхъ кански, направили си во „три каменни дома.“ Петербургската газета „Новости“ даже посвяти двѣ уводни статии на нашитѣ „каменни“ за да се илюстрира необходимостта за бързото съединение. Между това азъ бѣхъ испроводенъ на заточение въ Елена, гдѣто веднага ми дофтасохж извѣстия и писма отъ Пловдивъ, че ако не исплатѣж полицитѣ, които г. Дановъ поради съединенето не можилъ да посрѣщне, то ще се пристѣпи къмъ секвестриранieto на тѣзи къщи. Азъ държж йоще писмата на г. Самоковецъ и на Банкъ Оттоманъ. Азъ не можихъ да заплатѣж полицитѣ, защото нѣмахъ пари и заемахъ отъ чича си покойний Илия С. Бобчевъ за харчлъкъ; обаче г. Дановъ лега-по-лега исплати отъ послѣ полицитѣ и работата не дойде до продаване къщи.

Нека прибавѣж и това, че моитѣ двѣ къщи струвахж толкозъ колкото една приемна стая въ дворцитѣ, които отпослѣ направихж въ София тѣзъ, които най-много викахж противъ нашето внезапно обогатяванье и които пишехж, че ужъ И. Румелия била разорена отъ данъци.

И така, и тритѣ къщи, които имамъ, сж искупени и направени почти изъ цѣло отъ паритѣ, които въ продължение на петъ години съмъ изработилъ у г. Хр. Г. Данова.

Всѣки пхтъ когато г. Дановъ дойде у дома азъ усѣщамъ едно удоволствие да му ги посочж и да му рекж : „това е дѣло на вашитѣ рѣцѣ!“ — „И особно на вашитѣ“ — добавя добриятъ г. Дановъ.

Азъ пакъ казвамъ: отъ директорството пари не икономисахъ. А нито азъ, нито моитѣ колеги бѣхми хора прѣснхти и распитѣни, хора, които да не си знаемъ смѣтката. Нашиятъ събратъ бившии главенъ секретаръ, Н. А. Начевъ, който се опита да живѣе малко по-хубавко, при много по-голъма отъ насъ плата, направи борчъ, който, като не може да исплати, най-послѣ въ 1890 г., чини ми се, продадохъ се зарадъ исплащанието на този дългъ хубавитѣ му мобили, оставени въ Пловдивъ. Да посочимъ ли бившии събратя директори въ И. Румелия, които въ емигрантството и изгнанието си трѣбваше да правятъ усиленн заеми за да не мржтъ отъ гладъ . . .

Тѣй много бѣхми се обогатили ние, румелийскитѣ директори!

„Пловдивски Гласъ“ на едно мѣсто се измамва да каже една истина, че азъ „сѣмъ поправилъ материалното си състояние во врѣме на адвокатството.“ Това е цѣла истина. Азъ не го крижъ. Не само това, но не се стѣснявамъ и да прибавя, че при режима на г. Стамболовия кабинетъ, наистина, менъ лично, ограниченъ само съ работата си, никой не ме прѣслѣдваше и азъ можихъ най-свободно да упражня адвокатската си професия. Можихъ билъ да се пооплачж отъ единъ-двама еждници казйонни и отъ нѣкои quasi-приятелски интриги и морални истезавания, но не е тукъ мѣстото на подобнитѣ оплаквания...

Тоже е неумѣстно да се распрavamъ колко сѣмъ давалъ и кога за частни и общи помощи. Дѣлото на направени благодѣяния исклучва всѣка лична похвала и разглеждане. Но понеже сѣмъ извиканъ отъ „Пловдивски Гласъ“, ще му кажж, че никога не сѣмъ връщаль никого и никое общество, когато отъ меня се е искало помощъ, че азъ сравнително съ състоянието си и съ състоянието на неговитѣ (на П. Гласъ) патрони и редактори, давалъ сѣмъ петъ и десетъ пхти повече и въ всички случаи.

Има йоще едно наше частно прѣгрѣшение! Имали сми роднини, че което е йоще по-грѣшно живѣли сми съ тѣхъ въ съюзъ роднински и не сми били скарани политически.

Молимъ сега, заповѣдайте да ми кажите, възможно ли е други освѣнъ заслѣпенъ нѣкой отъ злоба казйоненъ или пѣкъ нѣкой харамия и безроденъ човѣкъ да мисли и да исказва таквазъ чудовищна глупость?

Какво искатъ тѣзи господа? Политическитѣ дѣятели у насъ да сж безъ рода и племе, безъ бащи и майки, слѣдова-

телно безъ роднини? Или да сж все неизвѣстни чужденци харамии, вагабонти, скарани съ всичкия свѣтъ дору и съ бащитѣ си...

Ама ти си „всемирень подлецъ“, „заплюванъ“ и пр. а то и само „подлецъ“, или само „всемирень.“ Това е стара пѣсня. Сега ѝ се приложи и друго. Споредъ Миларова, казвать: „ти и подлости безъ пари не правишь.“

Който чете нашитѣ газети, той знае цѣната на тѣзи мръсотии, псувни и обиди, които развратниците отъ печата лѣягъ като изъ ведро върху своитѣ политически противници... Младото поколѣние газетари се мъчи да грабне по-голямъ вѣнецъ въ това отношение. Туй — думата „подлецъ“ и „оплюванъ“ у насъ е станъла вече обикновенна дума. Вий я чувате и четете въ печата, като че четете „господинъ.“ Аслж сега тѣй вече станж. „Подлецъ“ лека-по-лека става почетна титла, а „всемирень“ вече само по себе си е титла завидна. Ако невѣрвате въ моитѣ думи, вземете който щете брой на в. *Свобода* и вижте не е ли истина, че „подлецъ“ е нѣщо като почетна титла, съ която мерзавцитѣ се отнасятъ къмъ хора достойни само за уважение. Вземете напр. онзиденний брой на в. „Свобода“ (брой 1454 отъ 11 августъ) и вижте при имената на министритѣ какви титли има :

Начовичъ, тоя патентовенъ лъжець и подлець (министръ на външнитѣ работи).

Истървания заекъ и безсрамния подлець Гешевъ (министръ на финанситѣ).

Други сж титлитѣ, по-специално раздавани отъ развратителитѣ на печата, и всѣки нашъ виденъ дѣятель има по нѣкоя титла: Великия блюдолизецъ г. Стойловъ;

Сводникътъ и приятельтъ на баба хаджийка — г. Тончевъ.

Сойката, сопаджия — г. Радославовъ;

Виенския фалитъ — г. Начовичъ и пр. и пр.

Сегашнитѣ министри — „Свобода“ титулова не инкъкъ освѣнъ „пладнѣшки разбойници“, „политически шарлатани, подлеци“ и пр. и пр.

Ако би намислилъ всѣки министръ и всѣко частно лице, колчимъ му се лепва такъва титла, да иска сждебно удовлетворение — сигурно щѣше да трѣбва да се учреджтъ йоще толкозъ сждилища, колкото имами сега въ България за да сжджтъ тѣзи процеси.

При все, че е твърдѣ обикновенно нѣщо у насъ да нарѣчешъ нѣкого „всемирень подлець“ и да отдадешъ Миларову думи, недостойни за хубавата му память, които думи или ги е писалъ, когато бѣхми съ него скарани, или по-вѣроятно — сж съчинени въ наполовинѣ апокрифическия му дневникъ и, при все това, че може да направи лесно всеѣки мерзавецъ; азъ обаче пригласихъ моитѣ нищожни противници да излѣзжтъ и да посочжтъ коя и да било моя нечестна, подла работа. Тѣ неотговорихъ. Тѣ не отговорихъ и тогазъ, когато ги извикнахми да посочжтъ доказателства, че ний сми организовали шайки за да биемъ неприятелитѣ си. Голѣма и тежка клевета! Ний прѣзирами и считами за безчестни политическитѣ дѣйци, които организоватъ побойнически шайки. Таквизъ дѣйци трѣбва да бжджтъ отритнжти отъ обществото. Побойитѣ сж насилия върху човѣка, неприлични за човѣка!

Ний опровергахми и тѣзи клевети. Но редакторитѣ и противницитѣ ни не обнародвахъ опроверженията ни. Тѣ сж именно за туй тѣхно дѣяние най-нискитѣ и безчестни хора.

Х.

Заключение.

Йоще едно, послѣднѣо сказанье.

Азъ знамъ, какво ще стане съ моята брошура.

Знамъ, че сега ще извикамъ много повече ожесточени нападения противъ себе и политическитѣ ни приятели.

Знамъ, че сега ще се напънжтъ йоще повече и ще измислжтъ нови лъжи, нови неувѣи, нови клѣвети.

Знамъ всичко това, защото тѣзи хора иматъ само единъ капиталъ: лъжата, клѣветата и шашармата.

Но азъ считамаъ, че испълнихъ единъ свой политически дългъ.

Казахъ онова, което, споредъ мене лично, азъ бѣхъ длъженъ да искажж.

Всичко, което съмъ изложилъ въ тѣзи брошура, азъ съмъ готовъ, ако то трѣбва, да го поддържж и да го подкрѣпжж съ безспорни данни и доказателства.

Прѣди всичко, обаче, азъ искамъ доказателства отъ противницитѣ си. Тѣ обвиняватъ тѣ първи и трѣбва да доказватъ.

Толкозъ.

Село Марково, 15-й августъ 1894 г.

Съдържание:

	Стр.
I. Стари пѣсни на новъ гласъ	1
II. Защо написахъ тѣзи брошура?	7
III. Нашитѣ противници и обвиненията имъ про- тивъ насъ	11
IV. Защо не направихми ний съединението? . .	17
V. Отношенията ни къмъ князь Александра . .	21
VI. Нашето емигрантство и прѣсловутитѣ махзари.	24
VII. Отношенията ни къмъ Господаря	36
VIII. Нашата политическа програма	40
IX. Частнитѣ ни прѣгрѣшения	43
X. Заключение	47

Забѣлѣжени погрѣшки:

На 8 стр. 7 редъ отдолу вмѣсто *необходима* чети *не-
опрѣдѣлена*.

На 18 стр. 12-й редъ вмѣсто 1884 чети 1882.

ТЪЗИ БРОШУРА СЕ НАМЪРВА ЗА ПРОДАНЪ:

Въ **Пловдивъ**: въ книжарницитѣ: а) на Бр. Кравареви,
б) — на Гавриила Цакова, в) — на Безеншека, Джумаята.

Въ **София**: въ книжарницитѣ: а) — на Петръ Григор-
чевъ, ул. Търговска, б) — на Т. Ф. Чипевъ.

Въ **Бургасъ**: у г. Хр. Златоустовъ.

„ **Руссе**: книжарница А. Димитровъ.

„ **Търново**: „ Е. П. Христовъ.

„ **Варна**: „ В. Божиловъ.

„ **Сливенъ**: у г. П. Папанчевъ адвокатъ.

„ **Казанлъкъ**: книжарници Г. М. Какачевъ и Хр.
Бараковъ.

„ **Ст. Загора**: Книжар. М. Недѣлковъ.

„ **Карлово**: „ П. Дочовъ.

„ **Т. Пазарджикъ**: „ Бр. Кожухарови.

„ **Хасково**: „ Ст. Караджовъ.

„ **Борисовградъ**: „ Хр. Василевъ.

„ **Нова-Загора**: „ Н. М. Начевъ.

„ **Ямболъ**: „ Г. Кънчевъ.

„ **Карнобатъ**: „ Бр. Чаталбашеви.

„ **Харманлий**: „ Бр. Пеневи.

